

Universitätsbibliothek Wuppertal

Titi Livii Patavini Historiarvm Libri Qvi Svpersvnt Omnes

Livius, Titus

Mannhemii, 1779

Liber III

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1233](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1233)

LIBER III

I.

*U. c. 287.
a. C. 465.* **A**NTIO capto, Tib. Æmilius & Q. Fabius consules fiunt. Hic erat Fabius Quintus, qui unus extinctæ ad Cremeram genti superfuerat. Jam priore consulatu Æmilius

*Certamen
de re agraria.*

dandi agri plebi fuerat auctor. Itaque secundo quoque consulatu ejus & agrarii se in spem legis erexerant, & tribuni rem, contra consules sæpe tentatam, adjutore utique consule, obtineri posse rati, suscipiunt; & consul manebat in sententia sua. Possessores & magna pars Patrum, tribuniciiis se jactare actionibus principem civitatis, & largiendo de alieno popularem fieri querentes, totius invidiam rei a tribunis in consulem averterant. Atrox certamen aderat, ni Fabius consilio neutri parti acerbo rem expedisset. T. Quinctii ductu & auspicio agri capti priore anno aliquantum a Volscis esse: Antium, propinquam, opportunam, & maritimam urbem, coloniam deduci posse: ita sine querelis possessorum plebem in agros ituram, civitatem in concordia fore. Hæc sententia accepta est. Triumviros agro dando creat T. Quinctium,

*Antium
colonia
ducitur.*

A. Virginium, P. Furium. Jussi nomina dare, *U. c. 287°*
 qui agrum accipere vellent. Fecit statim (ut *a. C. 465.*
 fit) fastidium copia: adeoque pauci nomina
 dedere, ut ad explendum numerum coloni
 Volsci adderentur: cetera multitudo poscere
 Romæ agrum malle, quam alibi accipere.
 Æqui a Q. Fabio (is eo cum exercitu venerat)
 pacem petiere, inritamque eam ipsi
 subita incurfione in agrum Latinum fecere.

II. Q. SERVILIUS, insequenti anno (is *U. c. 288.*
 enim cum Sp. Postumio consul fuit) in *a. C. 464.*
 Æquos missus, in Latino agro stativa habuit.
 Intra castra quies necessaria morbo implici-
 tum exercitum tenuit. Extractum in tertium
 annum bellum est, Q. Fabio & T. Quintio
 consulibus. Fabio extra ordinem, quia is
 victor pacem Æquis dederat, ea provincia
 data. Qui, haud dubia spe profectus, famam
 nominis sui pacaturam Æquos; legatos in
 concilium gentis missos nunciare jussit, « Q.
 » Fabium consulem dicere, se ex Æquis pa-
 » cem Romam tulisse, ab Roma Æquis bel-
 » lum adferre, eadem dextra armata, quam
 » pacatam illis antea dederat. Quorum id
 » perfidia & perjurio fiat, Deos nunc testes
 » esse, mox fore ultores. Se tamen, utcum-
 » que.

*U. c. 288.**a. C. 464.**Q. Servilio**II, Sp.**Postumio**Coss.**U. c. 289.**a. C. 463.**Q. Fabio**II, T.**Quintio**III. Coss.**Æquicum**bellum.*

V. c. 289.
a. C. 463.

» que fit, etiam nunc, pœnitere sua sponte
 » Æquos, quam pati hostilia, malle. Si pœ-
 » niteat, tutum receptum ad expertam cle-
 » mentiam fore : sin perjurio gaudeant, Diis
 » magis iratis, quam hostibus, gesturos bel-
 » lum. » Hæc dicta adeo nihil moverunt
 quemquam, ut legati prope violati sint, exer-
 citusque in Algidum adversus Romanos mis-
 sus. Quæ ubi Romam sunt nunciata, indig-
 nitas rei, magis quam periculum, consulem
 alterum ab urbe excivit. Ita duo consulares
 exercitus ad hostem accessere acie instructa,
 ut confestim dimicarent. Sed quum forte
 haud multum diei superesset, unus ab statione
 hostium exclamat : « Ostentare hoc est,
 » Romani, non gerere bellum. In noctem
 » imminentem aciem instruitis. Longiore luce
 » ad id certamen, quod instat, nobis opus
 » est. Crastino die oriente sole redite in
 » aciem : erit copia pugnandi, ne timete. »
 His vocibus iritatus miles in diem poste-
 rum in castra reducitur ; longam venire noc-
 tem ratus, quæ moram certamini faceret.
 Tum quidem corpora cibo somnoque curant.
 Ubi inluxit postero die, prior aliquanto
 constitit Romana acies ; tandem & Æqui

processere. Proelium fuit utrimque vehemens, *U. c. 289.*
 quod & Romanus ira odioque pugnabat; & *a. C. 463.*
 Æquos conscientia contracti culpa periculi,
 & desperatio futuræ sibi postea fidei, ultima
 audere & experiri cogebat. Non tamen susti-
 nuere aciem Romanam Æqui: pulsi que quum
 in fines suos se recepissent, nihilo inclina-
 toribus ad pacem animis ferox multitudo in-
 crepare duces, quod in aciem, qua pugnandi
 arte Romanus excellat, commissa res sit.
 Æquos populationibus incursionibusque me-
 liores esse; & multas passim manus, quam
 magnam molem unius exercitus, rectius bella
 gerere.

III. RELICTO itaque castris præsidio, egressi
 tanto cum tumultu invasere fines Romanos,
 ut ad urbem quoque terrorem pertulerint.
 Necopinata etiam res plus trepidationis fecit,
 quod nihil minus, quam ne victus ac prope
 in castris obsessus hostis memor populationis
 esset, timeri poterat; agrestesque, pavidi
 incidentes portis, non populationem, nec
 prædonum parvas manus, sed, omnia vano
 augentes timore, exercitus & legiones aesse
 hostium, & infesto agmine ruere ad urbem,
 clamabant. Ab his proximi audita incerta,

V. c. 289.
a. C. 463.

eoque vaniora ferre ad alios. Cursus clariorque vocantium ad arma haud multum a pavore captæ urbis abesse. Forte ab Alcido Quinctius Consul redierat Romam, (id remedium timori fuit) tumultuque sedato, victos timeri increpans hostes, præsidia portis inposuit. Vocato dein (a) senatu, quum, ex auctoritate Patrum iustitio indicta, profectus ad tutandos fines esset, Q. Servilio præfecto urbis relicto, hostem in agris (b) non invenit. Ab altero consule res gesta egregie est: qui, qua venturum hostem sciebat, gravem præda, eoque inpeditiore agmine incedentem adgressus, funestam ei populationem fecit. Pauci hostium evasere ex insidiis: præda omnis recepta est. Sic finem iustitio, quod quadriduum fuit, reditus Quinctii consulis in urbem fecit. Censum deinde actus, & conditum ab (c) Quintio Iustrum. Censu civium capita centum quatuor millia & ducenta quatuordecim (d) dicuntur, præter orbos orbasque. In Æquis nihil deinde

memo-

(a) deinde Gron. Crev.

(b) agro Gron. Crev.

(c) a Gron. Crev.

(d) centum quatuor & viginti millia ducenta quindecim Gron. pro quindecim habet quatuordecim Crev.

memorable actum. In oppida sua se recepere, ur̄i sua popularique passi. Consul, quum aliquoties per omnem hostium agrum infesto agmine populabundus isset, cum ingenti laude prædaque Romam rediit.

IV. CONSULES inde A. Postumius Albus, *U. c. 290.*
 Sp. Furius Fusus. Furios Fusios scripsere *a. C. 462.*
 quidam : id admoneo, ne quis inmutationem *A. Postu-*
 virorum ipsorum esse, quæ nominum est, *mio, Sp.*
 putet. Haud dubium erat, quin cum Æquis *Furio Goss.*
 alter consulum bellum gereret. Itaque Æqui
 ab Ecetranis Volscis præsidium petiere. Quo
 cupide oblato, (adeo civitates hæ perpetuo
 in Romanos odio certavere) bellum summa
 vi parabatur. Sentiunt Hernici, & prædi-
 cunt Romanis, Ecetranum ad Æquos descisse.
 Suspecta & colonia Antium fuit, quod magna
 vis hominum inde, quum oppidum captum
 esset, confugisset ad Æquos : isque miles per
 bellum Æquicum vel acerrimus fuit. Com-
 pulsus deinde in oppida Æquis, ea multitudo
 dilapsa quum Antium redisset, sua sponte
 jam infidos colonos Romanis abalienavit.
 Necdum matura re, quum defectionem parari
 delatum ad senatum esset, datum negotium
 est consulibus, ut, principibus coloniarum Ro-

*Antium
 colonia
 suspecta,*

*U. c. 290.
a. C. 462.*

*Furius Cos.
rem male
gerit.*

*Obsidetur
in castris.*

mam excitis, quærent, quidnam rei esset. Qui quum haud gravati (e) venissent, introducti a consulibus ad senatum ita responderunt ad interrogata, ut magis suspecti, quam venerant, dimitterentur. Bellum inde haud dubium haberi. Sp. Furius, consulum alter, cui ea provincia evenerat, profectus in Æquos, Hernicorum in agro populabundum hostem invenit: ignarusque multitudinis, quia nunquam univèrsa conspecta fuerat, inparem copiis exercitum temere pugnae commisit. Primo concursu pulsus se in castra recepit; neque is finis periculi fuit. Namque & proxima nocte & postero die tanta vi castra sunt circumfessa atque obpugnata, ut ne nuncius quidem inde mitti Romam posset. Hernici, & male pugnatum, & consulem exercitumque obsideri, nunciaverunt: tantumque terrorem incussere Patribus, ut (quæ forma senatusconsulti ultimæ semper necessitatis habita est) Postumio alteri consulum negotium daretur, « Videre (f) ne quid » respublica detrimenti caperet. » Ipsum consulem Romæ manere ad conscribendos omnes,

(e) *gravate* Gron. Crev.

(f) *videret* Gron. Crev.

qui arma ferre possent, optimum visum est: *U. C. 290.*
 pro consule T. Quinctium subsidio castris *a. C. 462.*
 cum sociali exercitu mitti. Ad eum explendum Latini, Hernicique, & colonia Antium dare Quinctio subitarios milites (ita tum repentina auxilia adpellabant) iussi.

V. MULTI per eos dies motus multique impetus hinc atque illinc facti, quia, superante multitudine, hostes carere multifariam vires Romanas, ut non subfecturas ad omnia, adgressi sunt. Simul castra obpugnabantur, simul pars exercitus ad populandum agrum Romanum missa, urbemque ipsam, si qua fortuna daret, tentandam. L. Valerius ad præsidium urbis relictus; consul Postumius ad arcendas populationes finium missus. Nihil remissum ab ulla parte curæ aut laboris. Vigiliæ in urbe, stationes ante portas, præsidiaque in muris disposita, &, quod necesse erat in tanto tumultu, justitium per aliquot dies servatum. Interim in castris Furius consul, quum primo quietus obsidionem passus esset, in incautum hostem decumana porta erupit: &, quum persequi posset, metu substitit (g) ne qua, ex parte altera, in castra

(g) *substitit* Gron.

U. c. 290.
a. C. 462.

vis fieret. Furium legatum (frater idem consulis erat) longius extulit cursus: nec suos ille redeuntes, persequendi studio, neque hostium ab tergo incursum, vidit. Ita exclusus, multis sæpe frustra conatibus captis, ut viam sibi ad castra faceret, acriter dimicans cecidit. Et consul, nuncio circumventi fratris conversus ad pugnam, dum se temere magis, quam satis caute, in mediam dimicationem infert, vulnere accepto, ægre ab circumstantibus ereptus, & suorum animos turbavit, & ferociores hostes fecit. Qui, cæde legati & consulis vulnere accensi, nulla deinde vi sustineri potuere, quum (h) compulsi in castra Romani rursus obsiderentur, nec spe, nec viribus pares: venissetque in periculum summa rerum, ni T. Quinctius peregrinis copiis cum Latino Hernicoque exercitu subvenisset. Is, intentos in castra Romana Æquos legatique caput ferociter ostentantes ab tergo adortus, simul ad signum a se procul editum ex castris eruptione facta, magnam vim hostium circumvenit. Minor cædes, fuga effusior Æquorum in agro fuit Romano: in quos palatos, prædam agentes, Postumius aliquot

A
T. Quinctio
liberatur.

(h) *quin* Crev.

locis, quibus opportuna inposuerat præsidia, inpetum dedit. Il vagi, dissipato agmine fugientes, in Quinctium victorem, cum faucio consule revertentem, incidere. Tum consularis exercitus egregia pugna consulis vulnus, legati & cohortium ultus est cædem. Magnæ clades ultro citroque illis diebus & inlatæ & acceptæ. Difficile ad fidem est in tam anti-qua re, quot pugnaverint ceciderintve, exacto adfirmare numero. Audet tamen Antias Valerius concipere summas. Romanos ceci- disse in Hernico agro quinque millia ac tre- centos : ex prædatoribus Æquorum, qui po- pulabundi in finibus Romanis vagabantur, ab A. Postumio consule duo millia & (i) quadringentos cæsos : ceteram multitudinem, prædam agentem, quæ inciderit in Quinctium, nequaquam pari defunctam esse cæde : inter- lecta inde quatuor millia, &, exsequendo subtiliter numerum, ducentos, ait, & tri- ginta. Ut Romam reditum & iustitium remis- sum est (k), cælum visum est ardere plu- rimo igni : portentaque alia aut obversata

*U. c. 296.
a. C. 462.*

(i) & del. Gron. Crev.

(k) *Inde Romam reditum est : iustitium remissum.
Calum &c. Gron. Crev.*

U. c. 290.
a. C. 462.
oculis, aut vanas exterritis ostentavere species. His avertendis terroribus in triduum feriæ indictæ, per quas omnia delubra pacem Deum expofcentium virorum mulierumque turba inplebantur. Cohortes inde Latinæ Hernicæque ab fenatu, gratis ob inpigram militiam actis, remiffæ domos. Antiates mille milites, quia ferum auxilium post prælium venerant (1), prope cum ignominia dimiffi.

U. c. 291.
a. C. 461.
L. Æbutio,
P. Servilio
Coff.
Pestis
Romæ.
VI. COMITIA inde habita. Creati consules L. Æbutius, P. Servilius Kalendis Sextilibus, ut tunc principium anni agebatur, consulum ineunt. Grave tempus & forte annus pestilens erat urbi agrisque, nec hominibus magis, quam pecori: & auxere vim morbi, terrore populationis pecoribus agreftibusque in urbem acceptis. Ea conluvio mixtorum omnis generis animantium & odore insolito urbanos, & agrestem, confertum in arta tecta, æstu ac vigiliis angebat, ministeriaque in vicem ac contagio ipsa vulgabant morbos. Vix instantes fufinentibus clades repente Æqui & Volsci legati Hernici nunciant, in agro suo Æquos prædantur. Volscosque conjunctis copiis castra pofuiffe:

(1) venerat Gron.

inde exercitu ingenti (m) fines suos depopulari. Præterquam quod infrequens fenatus indicio erat fociis, adflictam civitatem pestilentia esse, mœstum etiam responsum tulere: « ut per se ipsi Hernici cum Latinis » res suas tutarentur. Urbem Romanam subita » Deum ira morbo populari. Si qua ejus mali » quies veniat, ut anno ante, ut semper alias, » fociis opem laturos. » Discessere focii, pro tristi nuncio tristiore domum referentes; quippe quibus per se sustinendum bellum erat, quod vix Romanis fulti viribus sustinuisent. Non diutius se in Hernico hostis continuit: pergit inde infestus in agros Romanos, etiam sine belli injuria vastatos. Ubi quum obvius nemo, ne inermis quidem, fieret, perque omnia non præfidiis modo deserta, sed etiam cultu agresti, transfirent; pervenere ad tertium lapidem Gabina via. Mortuus Æbutius erat Romanus consul: collega ejus Servilius exigua in spe trahebat animam: adfecti plerique principum, Patrum major pars, militaris fere ætas omnis; ut non modo ad expeditiones, quas in tanto tumultu res poscebat, sed vix ad quietas

U. c. 291.
a. C. 461.

(m) ingenti exercitu Gron. Crev.

U. C. 291.
a. C. 461.

*Infausta
Romano-
rum res.*

stationes viribus subficerent. Munus vigiliarum senatores, qui per ætatem ac valetudinem poterant, per se ipsi obibant: circuitio ac cura ædilium plebei erat: ad eos summa rerum ac majestas consularis imperii venerat.

VII. DESERTA omnia, sine capite, sine viribus, Dii præfides ac fortuna urbis tutata est, quæ Volscis Æquisque, prædonum potius mentem, quam hostium, dedit. Adeo enim nulla spes non potiundi modo, sed ne adeundi quidem Romana mœnia, animos eorum cepit, tectaque procul visa atque imminentes tumuli avertere mentes eorum; ut, totis passim castris fremitu orto, « quid in » vasto ac deserto agro inter tabem pecorum » hominumque desides sine præda tempus » tererent, quum integra loca, Tusculanum » agrum, opimum copiis, petere possent, » signa repente convellerent, transversisque itineribus per Lavicanos agros in Tusculanos colles transfirent. Eo vis omnis tempestasque belli conversa est. Interim Hernici Latinique, pudore etiam, non misericordia solum, moti, si nec obstitissent communibus hostibus infesto agmine Romanam urbem petentibus, nec opem ullam obsessis sociis ferrent, conjuncto

exercitu Roman pergunt. Ubi quum hostes non inuenissent, secuti famam ac vestigia, obvii fiunt descendentibus ab Tusculano in Albanam vallem. Ibi haudquaquam æquo prælio pugnatum est, fidesque sua fociis parum felix in præsentia fuit. Haud minor Romæ fit morbo strages, quam quanta ferro fociorum facta erat. Consul, qui unus supererat, moritur: mortui & alii clari viri, M. Valerius, T. Virginius Rutilus augures, Ser. Sulpicius curio maximus: & per ignota capita late evagata est vis morbi: inopsque senatus auxilii humani, ad Deos populum ac vota vertit. Iussi cum conjugibus ac liberis supplicatum ire, pacemque exposcere Deum. Ad id, quod sua quemque mala cogebant, auctoritate publica evocati, omnia delubra implent. Stratæ passim matres, crinibus templa verrentes, veniam irarum cœlestium, finemque pesti exposcunt.

VIII. INDE paullatim, seu pace Deum impetrata, seu graviore tempore anni jam circumacta, defuncta morbis corpora salubriora esse incipere: versisque animis jam ad publicam curam, quum aliquot interregna exissent, P. Valerius Publicola tertio die, quam in-

U. c. 291.

a. C. 461.

U. c. 292.

a. C. 460.

L. Lucretio, T. Volturio Coss.

U. c. 272.
a. C. 460.

terregnum inierat, consules creat L. Lucretium Tricipitinum & T. Veturium Geminum; sive ille Vetustus fuit. Ante diem tertium Idus Sextiles consulatum ineunt, jam satis valida civitate, ut non solum arcere bellum, sed ultro etiam inferre posset. Igitur nunciantibus Hernicis, in fines suos transcendisse hostes, inpigre promissum auxilium. Duo consulares exercitus scripti. Veturius missus in Volscos ad bellum ultro inferendum. Tricipitinus, populationibus arcendis sociorum agro obpositus, non ultra, quam in Hernicos, procedit. Veturius primo proelio hostes fundit fugatque. Lucretium, dum in Hernicis sedet, prædonum agmen fefellit, supra montes Prænestinos ductum, inde demissum in campos. Vastavere agros Prænestinum Gabinumque: ex Gabino in Tusculanos flexere colles. Urbi quoque Romæ ingens præbitus terror, magis in re subita, quam quod ad arcendam vim parum virium esset. Q. Fabius præerat urbi. Is, armata juventute, dispositisque prædiis, tuta omnia ac tranquilla fecit. Itaque hostes, præda ex proximis locis rapta, adpropinquare urbi non ausi, quam circumacto agmine redirent, quan-

*Iterata
Volscorum
strages.*

to longius ab urbe hostium abscederent, eo solutiore cura in Lucretium incidunt confulem, jam ante exploratis itineribus suis instructum, & ad certamen intentum. Igitur, præparatis animis, repentino pavore percussos adorti, aliquanto pauciores multitudinem ingentem fundunt fugantque: & compulsos in cavas valles, quum exitus haud in facili essent, circumveniunt. Ibi Volscum nomen prope deletum est. Tredecim millia quadringentos septuaginta cecidisse in acie ac fuga, mille ducentos quinquaginta vivos captos, signa viginti septem militaria relata, in quibusdam annalibus invenio: ubi etsi adjectum aliquid numero sit, magna certe cædes fuit. Victor consul, ingenti præda potitus, eadem in stativa rediit. Tum (n) consules castra jungunt: & Volsci Æquique adflictas vires suas in unum contulere. Tertia illa pugna eo anno fuit. Eadem fortuna victoriam dedit. Fufis hostibus, etiam castra capta.

IX. Sic res Romana in antiquum statum rediit: secundæque belli res extemplo urbanos motus excitaverunt. C. Terentillus Arsa

U. c. 292.
a. C. 460.

Motus
domi.
Lex Teren-
tilla.

(n) Tunc Gron. Crev.

U. c. 292. tribunus plebis eo anno fuit. Is, consulibus
a. C. 460. absentibus, ratus locum tribuniciis actioni-
 bus datum, per aliquot dies Patrum super-
 biam ad plebem criminatus, maxime in con-
 sulare imperium, tamquam nimium, nec tole-
 rabile liberæ civitati, invehebatur : « Nomine
 » enim tantum minus invidiosum, re ipsa
 » prope atrocius, quam regium, esse. Quippe
 » duos pro uno domino (o) acceptos, inmo-
 » derata, infinita potestate : qui, soluti atque
 » effrenati ipsi, omnes metus legum omniaque
 » supplicia verterent in plebem. Quæ ne
 » æterna illis licentia sit, legem se promul-
 » gaturum, ut quinque viri creentur legibus
 » de imperio consulari scribendis. Quod po-
 » pulus in se jus dederit, eo consulem usu-
 » rum : non ipsos libidinem ac licentiam suam
 » pro lege habituros. » Qua promulgata lege,
 quum timerent Patres, ne, absentibus con-
 sulibus, jugum acciperent, senatus a præ-
 fecto urbis Q. Fabio vocatur : qui adeo
 atrociter in rogationem latoremque ipsum est
 invectus, ut nihil, si ambo consules infesti
 circumstarent tribunum, relictum minarum
 atque terroris sit : « Infidiatum eum, &

(o) dominos Gron. Crev.

» tempore capto adortum rempublicam. Si *U. c. 292.*
 » quem similem ejus priore anno, inter mor- *a. C. 460.*
 » bum bellumque, irati Dii tribunum dedif-
 » sent, non potuisse sisti. Mortuis duobus
 » consulibus, jacente ægra civitate in con-
 » sultione omnium rerum, ad tollendum e
 » republica consulare imperium larurum leges
 » fuisse: duçem Volscis Æquisque ad ob-
 » pugnamdam urbem futurum. Quid tandem?
 » illi (p) non licere, si quid consules su-
 » perbe in aliquem civium aut crudeliter fe-
 » cerint, diem dicere? accusare his ipsis ju-
 » dicibus, quorum in aliquem sævitum sit?
 » Non illud (q) consulare imperium, sed tri-
 » buniciam potestatem invisam intolerandam-
 » que facere: quam pacatam reconciliatam-
 » que Patribus de integro in antiqua redigi
 » mala: neque illum se deprecari, quo mi-
 » nus pergat, ut cœperit. Vos [inquit Fabius]
 » ceteri tribuni, oramus, ut primum omnium
 » cogitetis, potestatem istam ad singulorum
 » auxilium, non ad perniciem universorum,
 » comparatam esse: tribunos plebis vos crea-
 » tos, non hostes Patribus. Nobis miserum,

(p) *Quid? tandem illi &c. Gron.*

(q) *illum Gron. Crev.*

U. c. 292. » invidiosum vobis est, desertam rempubli-
a. C. 460. » cam invadi. Non jus vestrum, sed invi-
 » diam, minueritis. Agite cum collega, ut
 » rem integram in adventum consulum dif-
 » ferat. Ne Æqui quidem ac Volsci, morbo
 » absuntis priore anno consulibus, crudeli
 » superboque nobis bello insfitere. » Agunt
 cum Terentillo tribuni : dilataque in speciem
 actione, re ipsa sublata, consules extemplo
 arcessiti.

*Lucretii
 triumphus.*

X. LUCRETIVS cum ingenti præda, majore
 multo gloria rediit; & auget gloriam adve-
 niens, exposita omni in campo Martio præda,
 ut suum quisque per triduum cognitum ab-
 duceret. Reliqua vendita, quibus domini non
 exsistere. Debeatur omnium consensu con-
 suli triumphus : sed dilata res est, tribuno
 de lege agente. Id antiquius consuli fuit. Jac-
 tata per aliquot dies quum (r) in senatu res,
 tum ad populum est. Cessit ad ultimum ma-
 jestati consulis tribunus, & destitit. Tum im-
 peratori exercituique honos suus redditus.
 Triumphavit de Volscis Æquisque : trium-
 phantem secutæ suæ legiones. Alteri consuli
 datum, ut ovans sine militibus urbem iniret.

(r) tum Gron. Crev.

Anno deinde inſequenti (s) lex Terentilla, ab toto relata collegio, novos adgreſſa conſules eſt. Erant conſules P. Volumnius, Ser. Sulpicius. Eo anno cœlum ardere viſum : terra ingenti concuſſa motu eſt : bovem locutam, cui rei priore anno fides non fuerat, creditum. Inter alia prodigia & carnem (t) pluit : quem imbrem ingens numerus avium intervalitando rapuiſſe fertur : quod interdicit, ſparſum ita jacuiſſe per aliquot dies, ut nihil odor mutaret. Libri per duumviros ſacrorum aditi : pericula a conventu alienigenarum prædicta, ne qui in loca ſumma urbis inpetus, cædesque inde fierent : inter cetera monitum, ut ſeditionibus abſtineretur. Id factum ad inpediendam legem, tribuni criminabantur, ingensque aderat certamen. Ecce (ut idem in ſingulos annos orbis volveretur) Hernici nunciant, Volſcos & Æquos, etſi adciſæ res ſint, reficere exercitus : Antii ſummam rei poſitam : Ecetræ Antiates colonos palam concilia facere : id caput, eas vires belli eſſe. Ut hæc dicta in ſenatu ſunt, delectus edicitur (u) : conſules belli

U. c. 293.

a. C. 450.

P. Volum-
nio, S. Sul-
picio Coſſ.Volſci &
Æqui bel-
lum inſtaur-
ant.

(s) ſequenti Gron. Crev.

(t) carne Gron. Crev.

(u) indicitur Gron. Crev.

U. c. 293. administrationem inter se dispartiri iussi, alteri ut Volsci, alteri ut Æqui provincia esset.

a. C. 459.

Contentiones domesticæ.

Tribuni coram in foro personare, « Fabulam » compositam Volsci belli, Hernicos ad partes paratos. Jam ne virtute quidem premi » libertatem populi Romani, sed arte eludi. » Quia, occisione prope occisos Volscos & » Æquos movere sua sponte arma posse, jam (x) fides abierit, novos hostes quæri. Coniam fidam, propinquam, infamem fieri. » Bellum innoxiiis Antiatibus indici, gericum » plebe Romana; quam, oneratam armis, ex » urbe præcipiti agmine acturi essent, exilio » & relegatione civium ulciscentes tribunos. » Sic, ne quid aliud actum putent, victam » legem esse; nisi, dum in integro res sit, » dum domi, dum togati sint, caveant, ne » possessione urbis pellantur, ne jugum » accipiant. Si animus sit, non defore auxiliium. Consentire omnes tribunos. Nullum » terrorem externum, nullum periculum esse. » Cavisse Deos priore anno, ut tuto libertas defendi posset. » Hæc tribuni.

XI. At ex parte altera consules in conspectu eorum, positis sellis, delectum habebant. Eo decurrunt tribuni, concionemque

(x) *id fides Gron. Crev.*

secum

secum trahunt. Citati pauci, velut rei ex-
 perlundæ caussa: & statim vis coorta. Quem-
 cumque licitor jussu consulisprehendisset,
 tribunus mitti jubebat: neque suum cuique
 jus modum faciebat, sed virium spe & manu
 obtinendum erat, quod intenderes. Quemad-
 modum se tribuni gessissent in prohibendo
 defectu, sic Patres in lege, quæ per omnes
 comitiales dies ferebatur, impedienda, gere-
 bant. Initium erat rixæ, quum discedere po-
 pulum jussissent tribuni, quod Patres se sub-
 moveri haud sinebant. Nec fere seniores rei
 intererant; quippe quæ non consilio regenda,
 sed permessa temeritati audaciæque esset.
 Multum & consules se abstinabant, ne cui
 in conlutione rerum majestatem suam con-
 tumeliæ obferrent. Cæso erat Quinctius,
 ferox juvenis, qua nobilitate gentis, qua
 corporis magnitudine & (y) viribus. Ad ea
 munera, data a Diis, & ipse addiderat multa
 belli decora, facundiamque in foro; ut
 nemo, non lingua, non manu, promptior
 in civitate haberetur. Hic, quum in medio
 Patrum agmine constitisset, eminens inter
 alios, velut omnes dictaturas consulatusque

*U. c. 293.
 a. C. 459.*

*Cæso
 Quinctius
 tribunus
 resistit.*

(y) ac Gron. Crev.

Tom. I.

S

U. c. 293. gerens in voce ac viribus suis, unus inpetus
a. C. 459. tribunicios popularesque procellas sustinebat. Hoc duce, sæpe pulsi foro tribuni, fusa ac fugata plebs est. Qui obvius fuerat, mulcatus nudatusque abibat : ut satis adpareret, si sic agi liceret, victam legem esse. Tum, prope jam perculsis aliis tribunis, A. Virginius, ex collegio unus, Cæsoni capitis diem dicit. Atrox ingenium accenderat eo facto magis, quam conterruerat : eo acrius obstare legi, agitare plebem, tribunos velut iusto persequi bello. Accusator pati reum ruere, invidiæque flammam ac materiam criminibus suis subgerere : legem interim, non tam ad spem perferendi, quam ad laceffendam Cæsonis temeritatem, ferre. Ibi multa, sæpe ab juventute inconsulte dicta factaque, in unius Cæsonis suspectum incidunt ingenium : tamen legi resistebatur. Et A. Virginius idem talem plebi : « Ecquid (z) sentitis jam, vos, » Quirites, Cæsonem simul civem & legem, » quam cupitis, habere non posse ? Quam- » quam quid ego legem loquor ? libertati » obstat : omnes Tarquinius superbia exfu- » perat. Expectate, dum consul aut dictator

*Ei dies
dicitur.*

(z) add. *inquit Gron. Crev.*

» fiat, quem privatum viribus & audacia *U. c. 293.*
 » regnantem videtis.» Adsentiebantur multi, *a. C. 459.*
 pulsatos se querentes, & tribunum ad rem
 perendam ultro incitabant.

XII. JAM aderat judicio dies, adparebat- *A princi-*
 que, vulgo homines in damnatione Cæsonis *pibus civi-*
 libertatem agi credere. Tum demum coactus *tatis de-*
 cum multa indignitate prensabat singulos: *fenditur.*
 sequebantur necessarii, principes civitatis. T.
 Quinctius Capitolinus, qui ter consul fue-
 rat, quum multa referret sua familiæque
 decora, adfirmabat: « Neque in Quinctia
 » gente, neque in civitate Romana tantam
 » indolem tam maturæ virtutis umquam ex-
 » stitisse. Suum primum militem fuisse; se sæpe
 » vidente pugnasse in hostem. » Sp. Furius,
 « missum ab Quinctio Capitolino sibi eum
 » in dubiis suis rebus venisse subsidio: nemi-
 » nem unum esse, cujus magis opera putet
 » rem (a) restitutam. L. Lucretius, consul
 anni prioris, recenti gloria nitens, suas lau-
 des participare cum Cæsonè, memorare pug-
 nas, referre egregia facinora, nunc in expe-
 ditionibus, nunc in acie: suadere & monere,
 » juvenem egregium, instructum naturæ for-

(a) rempublicam Gron. Crev.

U. c. 293. » tunæque omnibus bonis ; maximum mo-
 a. C. 459. » mentum rerum ejus civitatis , in quamcun-
 » que venisset , suum , quam alienum mallent
 » civem esse. Quod obfendat in eo , fervo-
 » rem & audaciam ætatem quotidie auferre ;
 » quod desideretur consilium , id in dies cref-
 » cere. Senescentibus vitiis , maturescen-
 » virtute , sinerent tantum virum senem in
 » civitate fieri.» Pater inter hos L. Quinctius,
 cui Cincinnato cognomen erat , non iterando
 laudes , ne cumlaret invidiam , sed veniam
 errori atque adolescentiæ petendo , sibi , qui
 non dicto , non facto quemquam obfendisset ,
 ut condonarent filium , orabat. Sed alii aver-
 fabantur preces , aut verecundia , aut metu :
 alii , se suosque mulcatos querentes , atroci
 responso judicium suum præferebant.

XIII. PREMEBAT reum , præter vulgatam
 invidiam , crimen unum ; quod M. Volscius
 Fictor , qui ante aliquot annos tribunus ple-
 bis fuerat , testis exstiterat , « Se haud multo
 » post , quam pestilentia in urbe fuerat , in
 » juventutem , grassantem in Subura , inci-
 » disse. Ibi rixam natam esse , fratremque
 » suum majorem natu , necdum ex morbo
 » satis validum , pugno ictum ab (b) Cæsone

(b) a Gron. Crev.

» cecidisse semianimem. Inter manus domum
 » ablatum, mortuumque inde arbitrari : nec
 » sibi rem exsequi tam atrocem per consules
 » superiorum annorum licuisse. » Hæc Volscio
 clamitante, adeo concitati homines sunt, ut
 haud multum abfuerit, quin inpetu populi
 Cæso interiret. Virginius adripi jubet homi-
 nem, & in vincula duci. Patricii contra vi
 (c) resistunt. T. Quinctius clamitat, « Cui
 » rei capitalis dies dicta sit, & de quo futu-
 » rum prope diem iudicium, eum indemn-
 » tum indicta causa non debere violari. »
 Tribunus supplicium negat « sumturum se de
 » indemnato; servaturum tamen in vinculis
 » esse ad iudicii diem : ut, qui hominem
 » necaverit, de eo supplicii sumendi copia
 » populo Romano fiat. » Adpellati tribuni
 medio decreto jus auxilii sui expediunt : in
 vincula conjici vetant : sisti reum, pecu-
 niamque, nisi sistatur, populo promitti, pla-
 cere pronunciant. Summam pecuniæ quantam
 æquum esset promitti, veniebat in dubium :
 id ad senatum rejicitur. Reus, dum consu-
 lerentur Patres, retentus in publico est. Vades
 dare placuit : unum vadem tribus millibus

U. c. 293.
 a. C. 459.

(c) vi contra vim Gron. Crev.

*U. c. 293.
a. C. 457.*

*Cæso in
exilium
abiit.*

æris obligarunt. Quot darentur, permiffum tribunis est. Decem finierunt: tot vadibus accusator vadatus est reum. Hic primus vades publicos dedit. Dimiffus e foro nocte proxima in Tuscos in exilium abiit. Judici die quum excufaretur solum vertiffe exfilii cauffa, nihilominus Virginio comitia habente, collegæ adpellati dimifere concilium: pecunia a patre exacta crudeliter, ut, divenditis omnibus bonis, aliquamdiu trans Tiberim, veluti relegatus, devio (*d*) quodam tugurio viveret.

XIV. Hoc judicium & promulgata lex exercuit civitatem: ab externis armis otium fuit. Quum, velut victores, tribuni, perculsis Patribus Cæsonis exfilio, prope perlatam esse crederent legem, &, quod ad seniores Patrum pertineret, cessiffent possessione reipublicæ; juniores, id maxime quod Cæsonis sodalium fuit, auxere iras in plebem; non minuerunt animos: sed ibi plurimum profectum est, quod modo quodam temperare inpetus suos. Quum primo post Cæsonis exfilium lex cœpta ferri est; instructi paratique cum ingenti clientium exercitu sic

*Sodalium
Cæsonis
temperata
comitate
ferocia.*

(*d*) in devio Gron. Crev.

tribunos, ubi primum submoventes præbuere causam, adorti sunt, ut nemo unus inde præcipuum quidquam gloriæ domum invidiæ ferret; mille pro uno Cæsones exstiterisse, plebes quereretur. Mediis diebus, quibus tribuni de lege non agerent, nihil eisdem illis placidius aut quietius erat: benigne salutare, adloqui plebis homines, domum invitare, adesse in foro, tribunos ipsos cetera pati sine interpellatione concilia habere: numquam ulli, neque publice, neque privatim, truces esse, nisi quum de lege agi cœptum esset. Alibi popularis juvenus erat. Nec cetera modo tribuni tranquillo (e) peregere; sed refecti quoque in insequentem annum. Ne voce quidem incommoda, nedum ulla vis fieret, paulatim permulcendo tractandoque mansuefecerant plebem. His per totum annum artibus lex elusa est.

XV. ACCIPIUNT civitatem placidiorem consules C. Claudius, Appii filius, & P. Valerius Publicola. Nihil novi novus annus adtulerat: legis ferendæ aut accipiendæ cura civitatem tenebat. Quantum juniores Patrum plebi se magis insinuabant; eo acrius contra

U. c. 293.
a. C. 459.

U. c. 294.
a. C. 458.
C. Claudio, P.
Valerio
Coss.

(e) tranquille Gron. Crev.

U. c. 294. tribuni tendebant, ut plebi suspectos eos
a. C. 458. criminando facerent. « Conjuracionem factam,
 » Cæsonem Romæ esse : interficiendorum
 » tribunorum, trucidandæ plebis consilia inita.
 » Id negotii datum ab senioribus Patrum,
 » ut juventus tribuniciam potestatem e repu-
 » blica tolleret, formaque eadem civitatis
 » esset, quæ ante Sacrum montem occupatum
 » fuerat. » Et ab Volscis & Æquis statum
 jam ac prope sollemne in singulos annos bel-
 lum timebatur : propiusque aliud novum ma-
 lum, necopinato exortum. Exfules servique,
 ad quatuor millia hominum & quingenti,
 duce Ap. Herdonio Sabino, nocte Capitolium
 atque arcem occupavere. Confestim in arce
 facta cædes eorum, qui conjurare & simul
 capere arma noluerant. Alii inter tumultum
 præcipites pavore in forum devolant : alternæ
 voces, « Ad arma, & Hostes in urbe sunt, »
 audiebantur. Consules & armare plebem, &
 inermem pati timebant. Incerti, quod malum
 repentinum, externum an intestinum, ab odio
 plebis, an ab servili fraude, urbem invasis-
 set, sedabant tumultus, sedando interdum
 movebant : nec enim poterat pavida & con-
 sternata multitudo regi imperio. Dant tamen

*Exules ser-
 vique Ca-
 pitolium
 occupant.*

arma, non vulgo; tantum ut, incerto hoste, præsidium satis fidum ad omnia esset. Solliciti reliquum noctis, incertique, qui homines, quantus numerus hostium esset, in stationibus disponendis ad opportuna omnis urbis loca, egere. Lux deinde aperuit bellum duce[m]que belli. Servos ad libertatem Ap. Herdonius ex Capitolio vocabat, « Se miserrimi » cujusque suscepisse causam, ut exules injuria pulsos in patriam reduceret, & servitiis grave jugum demeret. Id malle populo Romano auctore fieri. Si ibi spes non sit, se Volscos, & Æquos, & omnia extrema tentaturum & concitaturum.

*U. e. 294.
a. C. 458.*

XVI. DILUCERE res magis Patribus atque consulibus. Præter ea tamen, quæ denunciabantur, ne Veientium, neu Sabinorum id consilium esset, timere; &, quum tantum in urbe hostium esset, mox Sabinæ Etruscæque legiones ex composito adefsent: tum æterni hostes Volsci & Æqui, non ad populandos, ut ante, fines, sed ad urbem, ut ex parte captam, venirent. Multi & varii timores. Inter ceteros eminebat terror servilis, ne suus cuique domi hostis esset: cui nec credere, nec, non credendo, ne infestior

U. c. 274.
a. C. 458.

fieret, fidem abrogare, fatis erat tutum. Vix-
que concordia sisti videbatur posse : tantum
superantibus aliis ac emergentibus malis,
nemo tribunos aut plebem timebat ; mansue-
tum id malum, & per aliorum quietem
malorum semper exoriens, tumque esse pere-
grino terrore sopitum videbatur. At id prope
unum maxime inclinatis rebus incubuit : tan-
tus enim tribunos furor tenuit, ut non bel-
lum, sed vanam imaginem belli, ad averten-
dos ab legis cura plebis animos, Capitolium
infedisse contenderent : patriciorum hospites
clientesque, si perlata lege frustra tumultua-
tos esse se sentiant, majore, quam venerint,
filentio abituros. Concilium inde legi perfe-
rendæ habere, avvocato populo ab armis. Se-
natum interim consules habent, alio se ma-
jore ab tribunis metu ostendente, quam quem
nocturnus hostis intulerat.

*Tribuni ve-
tant arma
sumi in
Herdo-
nium.*

*Valerius
Cof. inve-
hitur in
Tribunos.*

XVII. POSTQUAM arma poni, & discedere
homines ab stationibus nunciatum est, P.
Valerius, collega senatum retinente, se ex
curia proripit, inde in templum ad tribunos
venit : « Quid hoc rei est [inquit] tribuni ?
» Ap. Herdonii ductu & auspicio rempublicam
» everfuri estis ? Tam felix vobis conrum-

» pendis fuit , qui servitia vestra non com-
 » movit auctor ? Quum hostes supra caput
 » sint , discedi ab armis , legesque ferri pla-
 » cet ? » Inde ad multitudinem oratione versa :
 « Si vos urbis , Quirites , si vestri nulla cura
 » tangit ; at vos veremini Deos vestros (f)
 » ab hostibus captos. Jupiter optimus maxi-
 » mus , Juno regina , & Minerva , alii Dii
 » Deæque obsidentur. Castra servorum publi-
 » cos vestros penates tenent. Hæc vobis for-
 » ma sanæ civitatis videtur ? Tantum hostium
 » non solum intra muros est , sed in arce su-
 » pra forum curiamque : comitia interim in
 » foro sunt : senatus in curia est : velut
 » quum otium superat , senator sententiam
 » dicit : alii Quirites suffragium ineunt. Non,
 » quidquid Patrum plebisque est , consules ,
 » tribunos , Deos , hominesque omnes arma-
 » tos opem ferre , in Capitolium currere ,
 » liberare ac pacare augustissimam illam do-
 » mum Jovis optimi maximi decuit ? Romule
 » pater , tu mentem tuam , qua quondam ar-
 » cem , ab his iisdem Sabinis auro captam ,
 » recepisti , da stirpi tuæ. Jube hanc ingredi
 » viam , quam tu dux , quam tuus ingressus

U. c. 294.
 a. C. 458.

(f) Deos patrios Gron. Crev.

U. c. 294. » exercitus est. Primus, en, ego consul;
a. C. 458. » quantum mortalis Deum possum, te, ac
 » tua vestigia sequar. » Ultimam orationis
 fuit, « Se arma capere, vocare omnes Qui-
 » rites ad arma. Si quis inpediat, jam se con-
 » sularis imperii, jam tribuniciæ potestatis
 » sacratarumque legum oblitum, quisquis ille
 » sit, ubicumque sit, in Capitolio, in foro,
 » pro hoste habiturum. Juberent tribuni, quo-
 » niam in Ap. Herdonium vetarent, in P. Va-
 » lerium consulem fumi arma: aufurum se
 » in tribunis, quod princeps familiæ suæ au-
 » sus in regibus esset. » Vim ultimam adpa-
 rebat futuram, spectaculoque seditionem
 Romanam hostibus fore; nec lex tamen ferri,
 nec ire in Capitolium consul potuit: nox
 certamina cœpta obpressit: tribuni cessere
 nocti, timentes consulum arma. Amotis inde
 seditionis auctoribus, Patres circumire ple-
 bem, inferentesque se in circulos, sermo-
 nes tempori aptos ferere: admonere, « Ut
 » viderent, in quod discrimen rempublicam
 » adducerent. Non inter Patres ac plebem
 » certamen esse, sed simul Patres plebemque,
 » arcem urbis, templa Deorum, penates pu-
 » blicos privatosque hostibus dedi. » Dum

hæc in foro sedandæ discordiæ causa aguntur, consules interim, ne Sabini, ne Veiens hostis moveretur, circa portas murosque discesserant.

*U. c. 294.
a. C. 458.*

XVIII. EADEM nocte & Tusculum de arce capta, Capitolioque occupato, & alio turbatæ urbis statu nuncii veniunt. L. Mamilius Tusculi tum dictator erat. Is, confestim convocato senatu, atque introductis nunciis, magno opere censet, « Ne expectent, dum » ab Roma legati, auxilium petentes, veniant : » periculum ipsum, discrimenque, ac sociales » Deos, fidemque foederum id poscere. De » merendi beneficio tam potentem, tam pro » pinquam civitatem, numquam parem occasionem duros Deos. » Placet ferri auxilium : juventus conscribitur : arma dantur. Romam prima luce venientes, procul speciem hostium præbuere. Æqui aut Volsci venire visi sunt. Deinde, ubi vanus terror abiit, accepti in urbem, agmine in forum descendunt. Ibi jam P. Valerius, relicto ad portarum præsidia collega, instruebat aciem. Auctoritas viri moverat, adfirmantis, « Capitolio recuperato, & urbe pacata, si edoceri se sissent, quæ fraus ab (g) tribunis

*Tusculani
Romam
suppetias
mittunt.*

U. c. 274. » occulta in lege ferretur, memorem se ma-
a. C. 458. » jorum fuorum, memorem cognominis ,

*Pugna ad-
 versus Her-
 donium.*

» cura sibi a majoribus tradita esset, conci-
 » lium plebis non impediturum. » Hunc du-
 cem secuti, nequidquam reclamantibus tri-
 bunis, in clivum Capitolinum erigunt aciem.

*Valerius
 Cos.
 occiditur.*

*Capito-
 lium recu-
 peratur.*

Adjungitur & Tusculana legio. Certare focii
 civesque, utri recuperatæ arcis suum decus
 facerent. Dux uterque suos adhortatur. Tre-
 pidare tum hostes: nec ulli satis rei, præ-
 terquam loco, fidere. Trepidantibus inferunt
 signa Romani fociique. Jam in vestibulum
 perruperant templi, quum P. Valerius, inter
 primores pugnam ciens, interficitur. P. Vo-
 lumnus consularis vidit cadentem. Is, dato
 negotio suis, ut corpus obtegerent, ipse in
 locum vicemque consulis provolat. Præ ar-
 dore inpetuque tantæ rei sensus non perve-
 nit ad militem: prius vicit, quam se pug-
 nare sine duce sentiret. Multi exfulum cæde
 sua fœdare templum; multi vivi capti;
 Herdonius interfectus. Ita Capitolium recu-
 peratum. De captivis, ut quisque liber aut
 servus esset, suæ fortunæ a quoque sumtum

(h) quo Gron. Crev.

supplicium est. Tusculanis gratiæ actæ : Ca- *U. c. 294.*
pitolium purgatum atque lustratum. In con- *a. C. 458.*
sulis domum plebes quadrantes, ut funere
ampliore efferretur, jactasse fertur.

XIX. PACE parta, instare tum tribuni Pa-
tribus, « ut P. Valerii fidem exsolverent : »
instare Claudio, « ut collegæ Deos manes
» fraude liberaret, agi de lege fineret. » Con-
sul, « antequam collegam sibi subrogasset, »
negare « passurum agi de lege. » Hæ te-
nuere contentiones usque ad comitia consulis
subrogandi. Decembri mense, summo Patrum
studio, L. Quinctius Cincinnatus, pater
Cæsonis, consul creatur, qui magistratum
statim occiperet. Perculsa erat plebes, con-
sulem habitura iratum, potentem favore Pa-
trum, virtute sua, tribus liberis, quorum
nemo Cæsoni cedebat magnitudine animi ;
consilium & modum adhibendo, ubi res pos-
ceret, priores erant. Is, ut magistratum iniiit,
adsiduis concionibus pro tribunali, non in
plebe coercenda, quam fenatu castigando,
vehementior fuit : « Cujus ordinis languore
» perpetui jam tribuni plebis, non ut in re-
» publica populi Romani, sed ut in perdita
» domo, lingua criminibusque regnarent. Cum

*Suffectus
Valerio L.
Quinctius.*

U. c. 294. » Cæsone filio suo virtutem, constantiam,
a. C. 478. » omnia juventutis belli domique decora pulsa

» ex urbe Romana & fugata esse. Loquaces,
 » seditiosos, femina discordiarum, iterum

*Qui inveni-
 tur in Tri-
 bunos.*

» ac (i) tertium tribunos pessimis artibus
 » regia licentia vivere. A. [inquit] ille Vir-
 » ginus, quia in Capitolio non fuit, minus
 » supplicii, quam Ap. Herdonius, meruit?
 » plus hercule aliquanto, qui vere rem æsti-
 » mare velit. Herdonius, si nihil aliud, hostem
 » se fatendo prope denunciavit, ut arma ca-
 » peretis: hic, negando bella esse, arma vo-
 » bis ademit, nudosque servis vestris & ex-
 » sulibus objecit. Et vos (C. Claudii pace,
 » & P. Valerii mortui loquar) prius in cli-
 » vum Capitolinum signa intulistis, quam hos
 » hostes de foro tolleretis? Pudet Deorum
 » hominumque. Quum hostes in arce, in Ca-
 » pitolio essent; exsulum & fervorum dux,
 » profanatis omnibus, in cella Jovis optimi
 » maximi habitaret; Tusculi ante, quam Ro-
 » mæ, sumta sunt arma. In dubio fuit, utrum
 » L. Mamilius Tusculanus dux, an P. Vale-
 » rius & C. Claudius consules Romanam ar-
 » cem liberarent: & qui ante Latinos, ne pro
 » se quidem ipsi, quum in finibus hostem

(i) atque Gron. Crev.

habe-

» haberent, adtingere arma passim fumus; nunc, *U. c. 294.*
 » nisi Latini sua sponte arma fumissent, capti *a. C. 458.*
 » & deleti eramus. Hoc est, tribuni, auxi-
 » lium plebi ferre, inermem eam hosti truci-
 » dandam objicere? Scilicet, si quis vobis
 » humillimus homo de vestra plebe, quam
 » partem, velut (k) abruptam a cetero po-
 » pulo, vestram patriam peculiaremque rem-
 » publicam fecistis, si quis ex his domum
 » suam obsessam a familia armata nunciaret,
 » ferendum auxilium putaretis. Jupiter opti-
 » mus maximus, exfulum atque fervorum sep-
 » tus armis, nulla humana ope dignus erat?
 » Et hi postulant, ut sacrosancti habeantur,
 » quibus ipsi Dii neque sacri, neque sancti
 » sunt? At enim, divinis humanisque obruti
 » sceleribus, legem vos hoc anno perluros
 » dicistis? Tum hercule illo die, quo ego
 » consul sum creatus, male gesta respublica
 » est, pejus multo, quam quum P. (l) Va-
 » lerius consul periit, si tuleritis. Jam primum
 » omnium, [inquit] Quirites, in Volscos &
 » Æquos mihi atque collegæ legiones ducere
 » in animo est. Nescio quo fato magis bellan-
 » tes, quam pacati, propitios habemus Deos.

(k) *veluti Gron. Cræv.* (l) *P. del. Gron. Cræv.*
Tom. I. T

*U. c. 294.
a. C. 458.*

» Quantum periculum ab illis populis fuerit,
» si Capitolium ab exsulibus obsessum scissent,
» suspicari de præterito, quam re ipsa expe-
» riri, est melius.

*Tribunorum
disceptatio
cum Coss.*

XX. **M**OVERAT plebem oratio consulis :
erecti Patres restitutam credebant rempubli-
cam : consul alter, comes animosior, quam
auctor, suscepisse collegam priorem actionem
tam gravis rei facile passus, in peragendis
consularis officii partem ad se vindicabat. Tum
tribuni, eludentes velut vana dicta, persequi
quærendo, « quonam modo exercitum educturi
» consules essent, quos delectum habere ne-
» mo passurus esset ? Nobis vero [inquit
Quinctius] « nihil delectu opus est ; quum,
» quo tempore P. Valerius ad recipiendum
» Capitolium arma plebi dedit, omnes in
» verba juraverint, conventuros se jussu con-
» sulis, nec injussu abituros. Edicimus itaque,
» omnes, qui in verba jurastis, crastina die
» armati ad lacum Regillum adfitis. » Cavil-
lari tum tribuni, & populum exsolvere reli-
gione velle : « Privatum eo tempore Quinc-
» tium fuisse, quum sacramento adacti sint. »
Sed nondum hæc, quæ nunc tenet seculum,
neglegentia Deum venerat : nec interpretando

*Romano-
rum reli-
gio.*

fibi quisque jusjurandum & leges aptas faciebat, sed suos potius mores ad ea adcommodabat. Igitur tribuni, ut inpediendæ rei nulla spes erat, de proferendo exercitu agere: eo magis, quod, « & augures jussos adesse » ad Regillum lacum, » fama exierat, « lo- » cumque inaugurari, ubi auspicato cum populo agi posset; ut, quidquid Romæ vi » tribunicia rogatum esset, id comitiis ibi » abrogaretur. Omnes (m) id jussuros, quod » consules vellent; neque enim provocatio- » nem esse longius ab urbe mille passuum: » & tribunos, si eo adveniant, in alia turba » Quiritium subjectos fore consulari imperio. » Terrebant hæc: sed ille maximus terror animos agitabat, quod sæpius Quintius dictabat (n), « Se consulum comitia non habiturum. Non ita civitatem ægram esse, ut » consuetis remediis sisti possit. Dictatore » opus esse reipublicæ, ut, qui se moverit » ad sollicitandum statum civitatis, sentiat, » sine provocatione dictaturam esse. »

XXI. SENATUS in Capitolio erat. Eo tribuni cum perturbata plebe veniunt. Multitudo clamore ingenti, nunc consulum, nunc

(m) omne Gron.

(n) dictabat Gron.

*Quintius
senatum
castigat.*

U. c. 294.
a. C. 458.

Patrum, fidem inplorant: nec ante moverunt de sententia consulem, quam tribuni, se in auctoritate Patrum futuros esse, polliciti sunt. Tunc, referente consule de tribunorum & plebis postulatis, senatusconsulta fiunt, « Neque tribuni legem eo anno ferrent, neque » consules ab urbe exercitum educerent. In » reliquum magistratus continuari, & eosdem » tribunos refici, judicare senatum contra » rempublicam esse. » Consules fuere in Patrum potestate: tribuni, reclamantibus consulibus, refecti. Patres quoque, ne quid cederent plebi, & ipsi L. Quinctium consulem reficiebant. Nulla toto anno vehementior actio consulis fuit. « Mirer, [inquit] si vana » vestra, Patres conscripti, auctoritas ad plebem est (o)? Vos elevatis eam. Quippe, » quia plebs senatusconsultum in continuandis » magistratibus solvit, ipsi quoque solutum » vultis, ne temeritati multitudinis cedatis: » tamquam id sit plus posse in civitate, plus » levitatis ac licentiæ habere; levius enim » vaniusque profecto est, sua decreta & consulta tollere, quam aliorum. Imitamini, » Patres conscripti, turbam inconsultam: &

(o) *ad plebem auctoritas est?* Gron. Crev.

» qui exemplo aliis esse debetis , aliorum
 » exemplo peccetis potius, quam alii vestro
 » recte faciant; dum ego ne imiter tribunos,
 » nec me contra fenatusconsultum consulem
 » renunciari patiar. Te vero , C. Claudi ,
 » adhortor , ut & ipse populum Romanum
 » hac licentia arceas : & de me hoc tibi per-
 » suadeas , me ita accepturum , ut non hono-
 » rem meum a te inpeditum , sed gloriam
 » spreti honoris auctam , invidiamque , quæ
 » ex (p) continuato eo inpenderet , levatam
 » putem. » Communiter inde edicunt , « Ne
 » quis L. Quinctium consulem faceret : si
 » quis fecisset , se id suffragium non obser-
 » vatos. »

*U. c. 294.
 a. C. 458.*

XXII. CONSULES creati Q. Fabius Fibula-
 nus tertium & L. Cornelius Maluginensis.
 Censuræ actus eo anno. Lustrum , propter
 Capitolium captum , consulem occisum , condi-
 religiosum fuit. Q. Fabio , L. Cornelio con-
 sulibus , principio anni statim res turbulentæ.
 Instigabant plebem tribuni. Bellum ingens a
 Volscis & Æquis Latini atque Hernici nuncia-
 bant. « Jam Antii Volscorum legiones esse. »
 Et ipsam coloniam ingens metus erat defec-

*U. c. 295.
 a. C. 457.
 Q. Fabio
 III. L.
 Cornelio
 Coss.*

(p) *ex del. Gron.*

U. c. 295.
a. C. 457.

*Bellum
cum
Volscis.*

turam : ægreque inpetratum a tribunis , ut bellum præverti finerent. Consules inde partiti provincias. Fabio , ut Antium legiones duceret , datum : Cornelio , ut Romæ præsidio esset : ne qua pars hostium , qui Æquis mos erat , ad populandum veniret. Hernici & Latini iussi milites dare ex foedere : duæque partes fociorum in exercitu , tertia civium fuit. Postquam ad diem præstitutum venerunt focii , consul extra portam Capenam castra locat. Inde , lustrato exercitu , Antium profectus , haud procul oppido stativisque hostium confedit. Ubi quum Volsci , quia nondum ab Æquis venisset exercitus , dimicare non ausi , quemadmodum quieti vallo se tutarentur , pararent ; postero die Fabius , non permixtam unam fociorum civiumque , sed trium populorum tres separatim acies circa vallum hostium instruxit. Ipse erat medius cum legionibus Romanis. Inde signum observare iussit , ut pariter & focii rem inciperent , referrentque pedem , si receptui cecinisset. Equites item suæ cuique parti post principia conlocat. Ita trifariam adortus castra circumvenit : & , quum undique instaret , non sustinentes inpetum Volscos vallo deturbat.

Transgressus inde munitiones, pavidam turbam inclinatamque in partem unam castris expellit. Inde effuse fugientes, eques, cui superare vallum haud facile fuerat, quum ad id spectator pugnae adstitisset, libero campo adeptus, parte victoriae fruitur, territos cædendo. Magna & in castris & extra munimenta cædes fugientium fuit: sed præda major; quia vix arma secum efferre hostis potuit: deletusque exercitus foret, nisi fugientes silvæ texissent.

XXIII. DUM ad Antium hæc geruntur, interim Æqui, robore juventutis præmissis, arcem Tusculanam inprovise nocte capiunt: reliquo exercitu haud procul mœnibus Tusculi confidunt, ut distenderent hostium copias. Hæc celeriter Romam, ab Roma in castra Antium perlata, movent Romanos haud secus, quam si Capitolium captum nunciaretur: adeo & recens erat Tusculanorum meritum, & similitudo ipsa periculi reposcere datum auxilium videbatur. Fabius, omiſſis omnibus, prædam ex castris raptam Antium convehit. Ibi modico præsidio relicto, circum agmen Tusculum rapit. Nihil præter arma, & quod cocti ad manum fuit cibi,

U. c. 295.

a. C. 457.

*Vincuntur
Volsci.**Arc
Tusculana
ab Æquis
capta.*

U. c. 295. ferre militi licuit. Commeatum ab Roma
a. C. 457. consul Cornelius subvehit. Aliquot menses
 Tusculi bellatum. Parte exercitus consul castra
 Æquorum obpugnabat : partem Tusculanis
 dederat ad arcem recuperandam. Vi numquam
 eo subiri potuit. Fames postremo inde detra-
 xit hostem. Quo postquam ventum ad extre-
 mum est, inermes nudique omnes sub jugum
 ab Tusculanis missi. Hos, ignominiosa fuga
 domum se recipientes, Romanus consul in
 Algido consecutus, ad unum omnes occidit.
 Victor ad Columen (id loco nomen est)
 exercitu relicto castra locat. Et alter consul,
 postquam mœnibus jam Romanis (q), pulso
 hoste, periculum esse desierat, & ipse ab
 Roma profectus. Ita bifariam consules ingressi
 hostium fines, ingenti certamine hinc Volscos,
 hinc Æquos populantur. Eodem anno descisse
 Antiates, apud plerosque auctores invenio.
 L. Cornelium consulem id bellum gessisse,
 oppidumque cepisse, certum adfirmare, quia
 nulla apud vetustiores scriptores ejus rei
 mentio est, non ausim.

*Tribunicia
 contentio-
 nes.*

XXIV. Hoc bello perfecto, tribunicium
 domi bellum Patres territat. Clamant, « fraude

(q) Romanis jam Gron. Crev.

» fieri, quod foris teneatur exercitus : frustra
 » tionem eam legis tollendæ esse : se nihilo-
 » minus rem susceptam peracturos. » Obtinuit
 tamen P. Lucretius præfectus urbis, ut actio-
 nes tribuniciaë in adventum consulum differ-
 rentur. Erat & nova exorta causa motus.
 A. Cornelius & Q. Servilius quæstores M.
 Volscio, quod falsus haud dubie testis in
 Cæsonem exstitisset, diem dixerant. Multis
 enim emanabat indiciiis, neque fratrem Vols-
 cii, ex quo semel fuerit æger, umquam non
 modo visum in publico, sed ne adsurrexisset
 quidem ex morbo, multorumque tabe men-
 sium mortuum : nec his temporibus, in quæ
 testis crimen conjecisset, Cæsonem Romæ
 visum : adfirmantibus, qui una meruerant,
 secum eum tum frequentem ad signa sine
 ullo comæatu fuisse : ni ita esset, multi
 privatim ferebant Volscio iudices (r). Quum
 ad iudicium ire non auderet, omnes eæ res,
 in unum congruentes, haud magis dubiam
 damnationem Volscii, quam Cæsonis Volscio
 teste fuerat, faciebant. In mora tribuni erant,
 qui comitia quæstores habere de reo, nisi
 prius habita de lege essent, passuros nega-

U. c. 295.
 a. C. 457.

(r) iudicem Gron. Crev.

U. c. 295. bant. Ita extracta utraque res in consulum
a. C. 457. adventum est. Qui ubi triumphantes victore
 cum exercitu urbem inierunt, quia silentium
 de lege erat, percussos magna pars crede-
 bant tribunos. At illi, (etenim extremum
 anni jam erat) quartum adfectantes tribuna-
 tum, in comitorum disceptationem ab lege
 certamen averterant. Et quum consules ni-
 hilominus adversus continuationem tribuna-
 tus, quam si lex minuendæ suæ majestatis
 causa promulgata ferretur, tetendissent;
 victoria certaminis penes tribunos fuit. Eo-
 dem anno Æquis pax est petentibus data.
 Census, res priore anno inchoata, perficitur:
 idque lustrum ab origine urbis decimum con-
 ditum. Fuerunt censa civium capita centum
 septemdecim millia trecenta novemdecim (s).
 Consulium magna domi bellique eo anno glo-
 ria fuit: quod & foris pacem peperere, &
 domi, etsi non concors, minus tamen, quam
 alias, infesta civitas fuit.

*Lustrum
 decimum.*

U. c. 296. XXV. L. MINUCIUS inde & C. Nautius
a. C. 456. consules facti duas residuas anni prioris caus-
L. Minu- sas exceperunt. Eodem modo consules legem,
rio, C. Nau-
rio II. Coss.

(s) centum triginta duo millia quadringenta
 novem Gron. Crev.

tribuni iudicium de Volscio inpediebant : sed *U. c. 296.*
 in quæstoribus novis major vis , major *a. C. 456.*
 auctoritas erat. Cum M. Valerio , Valerii filio,
 Volefi nepote , quæstor erat T. Quinctius
 Capitolinus , qui ter cõsul fuerat. Is , quoniam
 neque Quinctiæ familiæ Cæso , neque reipublicæ
 maximus juvenum restitui posset , falsum
 testem , qui dicendæ causæ innoxio potestatem
 ademisset , iusto ac pio bello persequeretur.
 Quum Virginius maxime & tribuni de lege
 agerent , duum mensium spatium cõsulibus
 datum est ad inspiciendam legem : ut , quum
 edocuisset populum , quid fraudis occultæ
 ferretur , sinerent deinde suffragium inire.
 Hoc intervalli datum res tranquillæ in urbe
 fecit. Nec diuturnam quietem Æqui dederunt :
 qui , rupto fœdere , quod istum erat priore
 anno cum Romanis , imperium ad Gracchum
 Clœlium deferunt. Is tum longe princeps in
 Æquis erat. Graccho duce in Lavicanum agrum ,
 inde in Tusculanum , hostili populatione
 veniunt , pleni que prædæ (t) in Algido
 castra locant. In ea castra Q. Fabius , P.
 Volumnius , legati ab Roma , venerunt
 questum injurias , & ex fœdere res

*Bellum
 cum
 Æquis.*

*Legati
 Rom.
 spreti.*

(t) præda Gron. Crev.

U. c. 296. repetitum. Eos Æquorum imperator, « quæ
a. C. 456. » mandata habeant ab senatu Romano, ad
 » quercum [jubet] dicere: se alia interim
 » acturum. » Quercus ingens arbor prætorio
 imminebat, cujus umbra opaca sedes erat. Tum
 ex legatis unus abiens, « & hæc [inquit]
 » sacrata quercus, & quidquid Deorum est,
 » audiant fœdus a vobis ruptum: nostrisque
 » & nunc querelis adsint, & mox armis;
 » quum Deorum hominumque simul violata
 » jura exsequemur. » Romam ut rediere le-
 gati, senatus jussit, alterum consulem con-
 tra Gracchum in Algidum exercitum ducere:
 alteri populationem finium Æquorum pro-
 vinciam dedit. Tribuni suo more impedire
 delectum: & forsitan ad ultimum impedissent;
 sed novus subito additus terror est.

*Sabini bel-
 lum infe-
 runt Roma-
 nis.*

XXVI. VIS Sabinorum ingens prope ad
 mœnia urbis infesta populatione venit. Fœ-
 dati agri, terror injectus urbi est. Tum plebs
 benigne arma cepit: reclamantibus frustra
 tribunis, magni duo exercitus scripti. Alte-
 rum Nautius contra Sabinos duxit: castris-
 que ad Eretum positis, per expeditiones parvas,
 plerumque nocturnis incurfionibus, tantam
 vastitatem in Sabino agro reddidit, ut, com-

parati ad eam, prope intacti bello fines Romani viderentur. Minucio neque fortuna nec vis animi eadem in gerendo negotio fuit; nam, quum haud procul ab hoste castra posuisset, nulla magnopere clade accepta, castris se pavidus tenebat. Quod ubi senserant (u) hostes, crevit ex metu alieno, ut fit, audacia: &, nocte adorti castra, postquam parum vis aperta profecerat, munitiones postero die circumdant. Quæ priusquam, undique vallo objecto, clauderent exitus; quinque equites, inter stationes hostium emissi, Romam pertulere, consulem exercitumque obsideri. Nichil nec tam inopinatum, nec tam (x) insperatum accidere potuit. Itaque tantus pavor, tanta trepidatio fuit, quanta, si urbem, non castra, hostes obsiderent. Nautium consulem arcessunt: in quo quum parum præsidii videretur, dictatoremque dici placeret, qui rem perculsam institueret, L. Quinctius Cincinnatus consensu omnium dicitur. Operæ pretium est audire, qui omnia præ divitiis humana spernunt, neque honori magno locum, neque virtuti putant esse, nisi ubi effuse

U. c. 296.

a. C. 456-

*Minucius male rem gerit adversus**Æquos.**L. Quinctius dictator ex opere rustico sumitur.*(u) *senserunt* Gron. *Crev.*(x) *tam* posterius del. Gron. *Crev.*

U. c. 296.
a. C. 456.

adfluant opes. Spes unica imperii populi Romani L. Quinctius trans Tiberim, contra eum ipsum locum, ubi nunc navalia sunt, quatuor jugerum colebat agrum, quæ prata Quinctia vocantur. Ibi ab legatis, seu fossam fodiens palæ innifus, seu quum araret, operi certe, id quod constat, agresti intentus, salute data in vicem redditaque, rogatus, « ut, quod bene verteret ipsi rei que » publicæ, togatus mandata senatus audiret, » admiratus, rogitansque, « fatin' salva essent » omnia? » togam proferre e tugurio proferre uxorem Raciliam jubet. Qua simul, absterfo pulvere ac sudore, velatus processit, dictatorem eum legati gratulantes consalutant: in urbem vocant: qui terror sit in exercitu, exponunt. Navis Quinctio publice parata fuit, transvectumque tres obviam egressi filii excipiunt; inde alii propinqui atque amici; tum Patrum major pars. Ea frequentia stipatus, antecedentibus listoribus, deductus est domum. Et plebis concursus ingens fuit; sed ea nequaquam tam læta Quinctium vidit, & imperii nimium, & virum in ipso imperio vehementiorem rata. Et illa quidem nocte nihil præterquam vigilatum est in urbe.

XXVII. POSTERO die dictator, quum ante lucem in forum venisset, magistrum equitum dicit L. Tarquitium patriciæ gentis, sed qui, quum stipendia pedibus propter paupertatem fecisset, bello tamen primus longe Romanæ juventutis habitus esset. Cum magistro equitum in concionem venit, justitium edicit, claudi tabernas tota urbe jubet, vetat quemquam privatæ quidquam rei agere. Tum, quicumque ætate militari essent, armati, cum cibariis in dies quinque coctis vallisque duodenis, ante solis occasum Martio in campo adessent: quibus ætas ad militandum gravior esset, vicino militi, dum is arma pararet, vallumque peteret, cibaria coquere iussit. Sic juvenus discurrit ad vallum petendum: sumere, unde cuique proximum fuit: prohibitus nemo est: inpigreque omnes ad edictum dictatoris præsto fuere. Inde composito agmine, non itineri magis apti (y), quam prælio, si res ita tulisset, legiones ipse dictator, magister equitum suos equites ducit. In utroque agmine, quas tempus ipsum poscebat, adhortationes erant: « adderent gradum: maturato opus esse, ut

U. c. 276.

a. C. 456.

(y) apud Gron. Crev.

U. c. 296. » nocte ad hostem pervenire possent : con-
a. C. 456. » fulem exercitumque Romanum obsideri :
 » tertium diem jam clausos esse : quid quæ-
 » que nox aut dies ferat, incertum esse :
 » puncto sæpe temporis maximarum rerum
 » momenta verti. Adcelera signifer, sequere
 » miles, » inter se quoque, gratificantes du-
 cubus, clamabant. Media nocte in Algidum
 perveniunt : &, ut sensere, se jam prope
 hostes esse, signa constituunt.

XXVIII. IBI dictator, quantum nocte pro-
 spici poterat, equo circumvectus, contem-
 platusque, qui tractus castrorum, quæque
 forma esset, tribunis militum imperavit, ut
 sarcinas in unum conjici jubeant, militem
 cum armis valloque redire in ordines suos.
 Facta, quæ imperavit. Tum, quo fuerant (z)
 ordine in via, exercitum omnem longo ag-
 mine circumdat hostium castris; &, ubi sig-
 num datum fit, clamorem omnes tollere ju-
 bet : clamore sublato, ante se quemque du-
 cere fossam, & jacere vallum. Editio impe-
 rio, signum secutum est : iussa miles exse-
 quitur : clamor hostes circumsonat : superat
 inde castra hostium, & in castra consulis
 venit : alibi pavorem, alibi gaudium ingens

*Circum-
 vallat
 Æquos.*

(z) fuerat Gron.

facit.

facit. Romani, « civilem esse clamorem, at-
 » que auxilium adesse, » inter se gratulantes,
 ultro ex stationibus ac vigiliis territant hos-
 stem. Consul differendum negat : « Illo cla-
 » more non adventum modo significari, sed
 » rem ab suis cœptam : mirumque esse, ni
 » jam exteriore parte castra hostium obpug-
 » nentur. Itaque arma suos capere, & se
 » subsequi » jubet. Nocte initum prælium est
 a legionibus : dictatori (*a*) clamore signifi-
 cant, ab ea quoque parte rem in discrimine
 esse. Jam se ad prohibenda circumdari opera
 Æqui parabant; quum, ab interiore hoste
 prælio cœpto, ne per media sua castra fie-
 ret eruptio, a munientibus ad pugnantem in-
 trorsum versi, vacuum noctem operi dedere;
 pugnatumque cum consule ad lucem est.
 Luce prima jam circumvallati ab dictatore
 erant, & vix adversus unum exercitum pug-
 nam sustinebant. Tum a Quintiano exercitu,
 qui confestim a perfecto opere ad arma re-
 diit, invaditur vallum : hic instabat nova
 pugna; illa (*b*) nihil remiserat prior. Tum,
 ancipiti malo urgente, a prælio ad preces

U. c. 296.

a. C. 456.(*a*) est : legionibus dictatoris &c. Crev.(*b*) illa del. Gron. Crev.

U. C. 296.
a. C. 456.

*Victos sub
jugum mit-
tit.*

versi, hinc dictatorem, hinc consulem orare, ne in occidione victoriam ponerent, ut inermes se inde abire finerent. Ab consule ad dictatorem ire jussis ignominiam infensus addidit. Gracchum Cloelium ducem principesque alios victos ad se adduci jubet: oppido Corbione decedi; « Sanguinis se Æquorum » non egere: licere abire: sed, ut exprimatur » tandem confessio, subactam domitamque » esse gentem, sub jugum abituros.» Tribus hastis jugum fit, humi fixis duabus, superque eas transversa una deligata: sub hoc jugo dictator Æquos misit.

*Prædam
distribuit.*

XXIX. CASTRIS hostium receptis, plenis omnium rerum, (nudos enim emiserat) prædam omnem suo tantum militi dedit: consularem exercitum ipsumque consulem increpans, « Carebis, [inquit] prædæ parte, miles, ex eo hoste, cui prope prædæ fuisti. » Et tu, L. Minuci, donec consularem animum incipias habere, legatus his legionibus præeris.» Ita se Minucius abdicat consulatu, jussusque ad exercitum manet. Sed adeo tum imperio meliori animus mansuete obediens erat, ut beneficii magis, quam ignominia hic exercitus memor, & coronam

auream dictatori libram pondo decreverit, & proficiscentem eum patronum salutaverit. Romæ a Q. Fabio præfecto urbis fenatus habitus triumphantem Quinctium, quo veniebat agmine, urbem ingredi iussit. Ducti ante currum hostium duces : militaria signa prælata : secutus exercitus præda onustus. Epulæ instructæ dicuntur fuisse ante omnium domos : epulantesque cum carmine triumphali & sollemnibus jocis, comissantium modo, currum secuti sunt. Eo die L. Mamilio Tusculano, adprobantibus cunctis, civitas data est. Confestim se dictator magistratu abdicasset, ni comitia M. Volscii falsi testis tenuissent : ea ne inpedirent tribuni, dictatoris obstitit metus. Volscius damnatus Lanuvium in exsilium abiit. Quinctius sexto decimo die dictatura, in sex menses accepta, se abdicavit. Per eos dies consul Nautius ad Eretum cum Sabinis egregie pugnât. Ad vastatos agros ea quoque clades accessit Sabinis. Minucio Fabius Quintus successor in Algidum missus. Extremo anno agitatum de lege ab tribunis est ; sed, quia duo exercitus aberant, ne quid ferretur ad populum, Patres tenere. Plebes vicit, ut quantum eosdem

*U. c. 296.**a. C. 456.**Dictator triumphat.**Volscius falsus testis damnatus.*

tribunos crearent. Lupos vivos in Capitolio ferunt a canibus fugatos ; ob id prodigium iustratum Capitolium esse. Hæc eo anno gesta.

U. c. 297.

a. C. 455.

Q. Minucio, C. Horatio Coss.

XXX. SEQUUNTUR consules Q. Minucius, C. Horatius Pulvillus. Cujus initio anni quum foris otium esset, domi seditiones iidem tribuni, eadem lex faciebat : ulteriusque ventum foret, (adeo exarferant animis (c) ni, velut dedita opera, nocturno inpetu Æquorum Corbione amissum præsidium nunciatum esset. Senatam consules vocant, jubentur subitarium scribere exercitum, atque in Algidum ducere. Inde, posito legis certamine, nova de delectu contentio orta (d). Vinciebaturque consulare imperium tribunicio auxilio, quum alius additur terror : Sabinum exercitum prædatum descendisse in agros Romanos, inde ad urbem venire. Is metus perpulit (e), ut scribi militem tribuni finirent ; non sine pactione tamen, ut, quoniam ipsi quinquennium elusi essent, parvumque id plebi præsidium foret, decem deinde tri-

*Bellum
cum
Æquis
&
Sabinis.*

(c) *animi* Gron. Crev.

(d) *exorta* Gron. Crev.

(e) *perculit* Gron. Crev.

buni plebis crearentur. Expressit hoc necessitas Patribus : id modo exceperere, ne postea eosdem tribunos juberent. Tribunicia comitia (ne id quoque post bellum, ut cetera, vanum esset) extemplo habita. Tricesimo sexto anno a primis tribunis plebis, decem creati sunt, bini ex singulis classibus : itaque cautum est, ut postea crearentur. Delectu deinde habito, Minucius, contra Sabinos profectus, non invenit hostem. Horatius, quum jam Æqui, Corbione interfecto præsidio, Ortonam etiam cepissent, in Algido pugnat : multos mortales occidit : fugat hostem non ex Algido modo, sed a Corbione Ortonaque. Corbionem etiam diruit propter proditum præsidium.

XXXI. DEINDE M. Valerius, Sp. Virginius consules facti. Domi forisque otium fuit : annona propter aquarum intemperiem laboratum est. De Aventino publicando lata lex est. Tribuni plebis iidem refecti (f) sequente anno, T. Romilio, C. Veturio consulibus, legem omnibus concionibus suis celebrabant.

« Pudere se numeri sui nequidquam aucti, si » ea res æque suo biennio jaceret, ac toto

U. c. 297.

a. C. 455.

U. c. 298.

a. C. 454.

M. Valerius, Sp. Virginius
Coss.

U. c. 299.

a. C. 453.

T. Romilio, C. Veturio
Coss.

(f) refecti. Hi sequente -- celebrant Gron. Crev.

U. c. 299.
a. C. 453. » superiore lustro jacuisset. » Quum maxime hæc agerent, trepidi nuncii ab Tusculo veniunt, Æquos in agro Tusculano esse. Fecit pudorem recens ejus populi meritum morandi auxilii : ambo consules, cum exercitu missi, hostem in sua sede in Algido inveniunt. Ibi pugnatum : supra septem millia hostium cæsa : alii fugati : præda parva ingens. Eam, propter inopiam ærarii, consules vendiderunt. Invidiæ tamen res ad exercitum fuit : ea denique (g) tribunis materiam criminandi ad plebem consules præbuit. Itaque

U. c. 300.
a. C. 452.
Sp. Tarpeio, A. Aterio
Coss. ergo, ut magistratu abire, Sp. Tarpeio, A. Aterio consulibus, dies dicta est Romilio ab C. Claudio Cicerone, tribuno plebis; Veturio ab L. Alieno, ædile plebis. Uterque magna Patrum indignatione damnatus, Romilius decem millibus æris, Veturius quindecim (h). Nec hæc priorum calamitas consulum segniores novos fecerat consules. « Et se damnari » posse [aiebant] & plebem, & tribunos legem ferre non posse. » Tum, abjecta lege, quæ promulgata consenuerat, tribuni lenius agere cum Patribus. « Finem tandem certa-

(g) ea denique l. eademque Crev.

(h) quindecim millibus Gron. Crev.

» taminum facerent. Si plebeïæ leges displicerent; at illi communiter legum latores, & ex plebe, & ex Patribus, qui utrisque utilia ferrent, quæque æquandæ libertatis essent, sinerent creari.» Rem non adsperebantur Patres: « daturum leges neminem, nisi ex Patribus, » aiebant. Quum de legibus conveniret, de latore tantum discreparet; missi legati Athenas Sp. Postumius Albus, A. Manlius, P. (i) Sulpicius Camerinus; iussique inclitas leges Solonis describere, & aliarum Græciæ civitatum instituta, mores, iuraque noscere.

*U. c. 300.
a. C. 452.*

*Legati
Athenas
ad leges
describen-
das missi.*

XXXII. AB externis bellis quietus annus fuit: quietior insequens, P. Curiatio (k) & Sex. Quinctilio consulibus, perpetuo silentio tribunorum: quod primo legatorum, qui Athenas ierant, legumque peregrinarum expectatio præbuit; dein (l) duo simul mala ingentia exorta, fames pestilentiaque, foeda homini, foeda pecori. Vastati agri sunt: urbs adfiduis exhausta funeribus: multæ & claræ lugubres domus. Flamen Quirinalis Ser. Cornelius mortuus; augur C. Horatius Pulvil-

*U. c. 301.
a. C. 451.
P. Curiatio,
S.
Quinctilio
Coss.*

(i) Serv. Crev.

(k) Curatio Gron.

(l) deinde Gron. Crev.

lus : in cuius locum C. Veturium eo cupidius, quia damnatus a plebe erat, augures legere. Mortuus consul Quinctilius, quatuor tribuni plebis. Multiplici clade foedatus annus : ab hoste otium fuit. Inde consules C. Menenius, P. Sestius Capitolinus. Neque eo anno quidquam belli externi fuit : domi motus orti. Jam redierant legati cum Atticis legibus. Eo intentius instabant tribuni, ut tandem scribendarum legum initium fieret. Placet creari decemviros sine provocatione, & ne quis eo anno alius magistratus esset. Admiserentur ne plebeii, controversia aliquamdiu fuit : postremo concessum Patribus, modo ne lex Icilia de Aventino, aliæque sacratæ leges abrogarentur.

*Decemviri
creati.*

XXXIII. ANNO trecentesimo altero, quam condita Roma erat, iterum mutatur forma civitatis, ab consulibus ad decemviros, quemadmodum ab regibus ante ad consules venerat, translato imperio. Minus insignis, quia non diuturna, mutatio fuit; læta enim principia magistratus ejus nimis luxuriavere : eo citius lapsa res est, repetitumque, duobus uti mandaretur consulum nomen imperiumque. Decemviri creati Ap. Claudius, T.

*U. c. 302.
a. C. 450.*

*C. Mene-
nio, P.
Sestio
Coss.*

Genucius, P. Sestius, L. Veturius, C. Julius, *U. c. 302.*
 A. Manlius, Ser. Sulpicius, P. Curiatius, T. *a. C. 450.*
 Romilius, Sp. Postumius. Claudio & Genu-
 cio, quia designati consules in eum annum
 fuerant, pro honore honos (m) redditus: &
 Sestio, alteri consulum prioris anni, quod
 eam rem collega invito ad Patres retulerat.
 His proximi habiti legati tres (n), qui Athe-
 nas ierant, simul ut pro legatione tam lon-
 ginq̄ua præmio esset honos; simul peritos
 legum peregrinarum ad condenda nova jura
 usui fore credebant. Supplere ceteri
 numerum. Graves quoque ætate electos no-
 vissimis suffragiis ferunt, quo minus feroci-
 ter aliorum scitis adversarentur. Regimen
 totius magistratus penes Appium erat favore
 plebis: adeoque novum sibi ingenium indue-
 rat, ut plebicola repente omnisque auræ
 popularis captator evaderet, pro truci sævo-
 que insectatore plebis. Decimo die jus populo
 singuli reddebant. Eo die penes præfectum
 juris fasces duodecim erant: collegis novem
 singuli accensi adparebant: & in unica con-
 cordia inter ipsos (qui consensus privatis

*U. c. 303.**a. C. 449.**Decem-
virorum
annus I.*

(m) honor Gron. Crev.

(n) legati tres habiti Gron. Crev.

U. c. 303.
a. C. 449.

Initio moderati decemviri.

interdum inutilis esset) summa adversus alios æquitas erat. Moderationis eorum argumentum exemplo unius rei notasse, fatis erit. Quum sine provocatione creati essent, defosso cadavere, domi apud P. Sestium, patriciæ gentis virum, invento, prolatoque in concionem, in re juxta manifesta atque atroci, C. Julius decemvir diem Sestio dixit; & accusator ad populum exstitit, cujus rei iudex legitimus erat; decessitque jure suo, ut demtum de vi magistratus populi libertati adjiceret.

XXXIV. QUUM promptum hoc jus velut ex oraculo inconruptum pariter ab his summi infimique ferrent, tum legibus condendis opera dabatur: ingentique hominum expectatione propositis decem tabulis, populum ad concionem advocaverunt: & „ Quod bonum, faustum, felixque reipublicæ, ipsis, liberisque eorum esset, ire, & legere leges propositas ” jussere. „ Se, quantum decem hominum ingenii provideri potuerit, omnibus summis infimisque jura æquasse: plus pollere multorum ingenia consiliaque. Versarent in animis secum unamquamque rem; agitentur deinde sermonibus; atque in medium, quid in quaque re plus minusve

Decem tabulas legum ferunt.

» esset, conferrent. Eas leges habiturum popu-
 » lum Romanum, quas consensus omnium
 » non iussisse latas magis, quam tulisse videri
 » posset.» Quum ad rumores hominum de
 unoquoque legum capite edito satis correctæ
 viderentur, centuriatis comitiis decem tabu-
 larum leges perlatae sunt: qui nunc quoque,
 in hoc inmensò aliarum super alias acervata-
 rum legum cumulo, fons omnis publici pri-
 vatique est juris. Vulgatur deinde rumor,
 duas deesse tabulas; quibus adjectis, absolvi
 posse velut corpus omnis Romani juris. Ea
 expectatio, quum dies comitorum adpropin-
 quaret, desiderium decemviros iterum creandi
 fecit. Jam plebs, præterquam quod consulum
 nomen, haud secus quam regum, perosa erat,
 ne tribunicium quidem auxilium, cedentibus
 in vicem appellatione decemviris, quærebat.

XXXV. POSTQUAM vero comitia decem-
 viris creandis in trinum nundinum indicta
 sunt; tanta exarsit ambitio, ut primores quo-
 que civitatis (metu credo, ne tanti posses-
 sio imperii, vacuo ab se relicto loco, haud
 satis dignis pateret) prensarent homines,
 honorem, summa ope a se (o) inpugnatum,

U. c. 303.
a. C. 440.

*Iterum
 creantur
 decemviri.*

(o) *ab se Gron. Crev.*

U. c. 303. ab ea plebe, cum qua contenderant, suppli-
a. C. 449. citer petentes. Demissa jam in discrimen dig-
 nitas, ea ætate, iisque (*p*) honoribus actis,

Ap.
Claudii
ambitio.

stimulabat Ap. Claudium. Nescires, utrum inter decemviros, an inter candidatos, numerares: propior interdum petendo, quam gerendo, magistratui erat. Criminari optimates, extollere candidatorum levissimum quemque humillimumque: ipse medius inter tribunicios Duilios Iciliosque in foro volitare; per illos se plebi venditare; donec collegæ quoque, qui unice illi dediti fuerant ad id tempus, coniecere in eum oculos, mirantes quid sibi vellent. Adparere nihil sinceri esse; «Profecto haud gratuitam in tanta superbia» comitatem fore. Nimum in ordinem se » ipsum cogere, & vulgari cum privatis, » non tam properantis abire magistratu, quam » viam ad continuandum magistratum quæren- » tis, esse.» Propalam obviam ire cupiditati parum ausi, obsecundando mollire inpetum adgrediuntur. Comitiorum illi habendorum, quando minimus natu sit, munus consensu injungunt. Ars hæc erat, ne semet ipse creare possset; quod præter tribunos plebis (& id

(*p*) *cisque Gron. Crev.*

ipsum pessimo exemplo) nemo unquam fecisset. Ille enimvero, quod bene vertat, habiturum se comitia professus, impedimentum pro occasione arripuit: dejectisque honore per coitionem duobus Quinctiis, Capitolino & Cincinnato, & patruo suo C. Claudio, constantissimo viro in optimatum causa, & aliis ejusdem fastigii civibus, nequaquam splendore vitæ pares decemviros creat; se in primis, quod haud fecus factum improbabant boni, quam nemo facere ausurum crediderat. Creati cum eo M. Cornelius Maluginensis, M. Sergius, L. Minucius, Q. Fabius Vibulanus, Q. Poetelius (q), T. Antonius Merenda, Cæso Duilius, Sp. Oppius Cornicen, Man. Rabuleius.

U. c. 303.

a. C. 449.

XXXVI. ILLE finis Appio alienæ personæ ferendæ fuit. Suo jam inde vivere ingenio cœpit, novosque collegas jam prius, quam inirent magistratum, in suos mores formare. Quotidie coibant remotis arbitris: inde inopotentibus instructi consiliis, quæ secreto ab aliis coquebant, jam haud dissimulando superbiam, rari aditus, conloquentibus difficiles, ad Idus Maias rem perduxere. Idus tum

U. c. 304.

a. C. 448.Decemvirorum annus II.

U. c. 304.
a. C. 448.

Maiaë follemnes ineundis magistratibus erant. Initio igitur magistratus primum honoris diem denunciatione ingentis terroris insignem fecere. Nam quum ita priores decemviri ferverant, ut unus fasces haberet, & hoc insigne regium in orbem, suam cujusque vicem, per omnes iret, subiro omnes cum duodenis fascibus prodire. Centum viginti lictores forum inpleverant, & fascibus secures inligatas præferebant; nec adtinuisse demi securim, quum sine provocatione creati essent, interpretabantur. Decem regum species erat; multiplicatusque terror non infimis solum, sed primoribus Patrum, ratis cædis causam ac principium quæri; ut, si quis memorem libertatis vocem aut in senatu aut in populo misisset, statim virgæ securesque etiam ad ceterorum metum expedirentur. Nam, præterquam quod in populo nihil erat præsidii, sublata provocatione, intercessionem quoque consensu sustulerant: quum priores decemviri adpellatione collegæ corrigi reddita ab se jura tulissent; & quædam, quæ sui iudicii videri possent, ad populum rejecissent. Aliquamdiu æquatus inter omnes terror fuit: paullatim totus vertere in plebem cœpit.

*Eorum
insolentia
&
tyrannis.*

Abstinebatur a Patribus : in humiliores libidinoſe crudeliterque conſulebatur : hominum, non cauſarum, toti erant; ut apud quos gratia vim æqui haberet. Judicia domi conſtabant, pronunciabant in foro. Si quis collegam adpellaffet, ab eo, ad quem venerat, ita diſcedebat (r), ut pœniteret, non prioris decreto ſteriffet. Opinio etiam ſine auctore exierat, non in præſentis modo temporis eos injuriam conſpiſaſſet, ſed ſœdus clandestinum inter ipſos jurejurando iſtum, ne comitia haberent, perpetuoque decemviratu poſſeſſum ſemel obtinerent imperium.

XXXVII. CIRCUMSPECTARE tum patriciorum vultus plebei; & inde libertatis captare auram, unde ſervitutem timendo in eum ſtatim rempublicam adduxerant. Primores Patrum odiſſe decemviros, odiſſe plebem : nec probare, quæ fierent; & credere, haud indignis accidere : auide ruendo ad libertatem in ſervitutem elapſos (s) juvare nolle : cumulare quoque injurias, ut tædio præſentium conſules duo tandem & ſtatus priſtinus rerum in deſiderium veniant. Jam & proceſſerat pars major anni, & duæ tabulæ legum

*U. c. 304.
a. C. 448.*

Duæ tabulæ prioribus X. additæ &c.

(r) *decidebat Gron.*

(s) *lapſos Crev.*

U. c. 304. ad prioris anni decem tabulas erant adjectæ:
a. C. 448. nec quidquam jam supererat, si hæ quoque
 leges centuriatis comitiis perlatæ essent, cur
 eo magistratu reipublicæ opus esset. Expec-
 tabant, quam mox consulibus creandis comi-
 tia edicerentur. Id modo plebes agitabat, quo-
 nam modo tribuniciam potestatem, munimen-
 tum libertati, rem intermissam, repararent.
 Quum interim mentio comitorum nulla fie-
 ri; & decemviri, qui primo tribunicios ho-
 mines, quia id populare habebatur, circum
 se ostentaverant plebei (t), patriciis juveni-
 bus seferant latera. Eorum catervæ tribuna-
 lia obsederant. Hi ferre, agere plebem ple-
 bisque res; quum fortuna, qua quidquid
 cupitum foret, potentioris esset. Et jam ne
 tergo quidem abstinerebatur: virgis cædi, alii
 securi subjici; &, ne gratuita crudelitas esset,
 bonorum donatio sequi domini supplicium.
 Hac mercede juvenus nobilis corrupta non
 modo non ire obviam injuriæ, sed propalam
 licentiam suam malle, quam omnium liber-
 tatem.

U. c. 307.
a. C. 447.

*Decemvi-
 rorum an-
 nus III.*

XXXVIII. IDUS Maiæ venere. Nullis sub-
 rogatis magistratibus, privati pro decemviris,
 neque animis ad imperium inhibendum inmi-
 nutis,

(t) plebi Gron. Crev.

nutis, neque ad speciem honoris insignibus, *U. c. 305.*
 prodeunt. Id vero regnum haud dubie videri. *a. C. 447.*
 Deploratur in perpetuum libertas; nec vin-
 dex quisquam existit, aut futurus videtur:
 nec ipsi solum desponderant animos, sed con-
 temni cœpti erant a finitimis populis; impe-
 riumque ibi esse, ubi non esset libertas, in-
 dignabantur. Sabini magna manu incurfio- *Sabini ag-*
 nem in agrum Romanum fecere: lateque po- *rum Rom.*
 pulati, quum hominum atque pecudum inulti *populan-*
 prædas egissent, recepto ad Eretum, quod *tur.*
 passim vagatum erat, agmine, castra locant,
 spem in discordia Romana ponentes; eam in-
 pedimentum delectui fore. Non nuncii solum,
 sed per urbem agrestium fuga trepidationem
 injecit. Decemviri consultant, quid opus
 factu sit. Destitutis inter Patrum & plebis
 odia addidit (u) terrorem insuper alium for-
 tuna. Æqui alia ex parte castra in Algido *Æqui Tuf-*
 locant: depopulatumque inde excursioibus *culanum.*
 Tusculanum agrum legati ab Tusculo, præ-
 sidium orantes, nunciant. Is pavor perpulit
 (x) decemviros, ut senatum, simul duobus
 circumstantibus urbem bellis, confulerent.

(u) *addit Gron. Crev.*

(x) *perculit Gron. Crev.*

Tom. I.

X

*U. e. 305.
a. C. 447.*

*Senatum
vocat de-
cemviri.*

Citari jubent in curiam Patres, haud ignari, quanta invidiæ inmineret tempestas: omnes vastati agri periculorumque imminentium causas in se congesturos: tentationemque eam fore abolendi sibi magistratus, ni consensu resisterent, imperioque inhibendo acriter in paucos præferocis animi conatus aliorum comprimerent. Postquam audita vox in foro est præconis, Patres in curiam ad decemvros vocantis; velut nova res, quia intermiserant jamdiu morem consulendi senatus, mirabundam plebem convertit, « Quidnam incidisset, » cur ex tanto intervallo rem desuetam usurparent. Hostibus belloque gratiam habendam, quod solitum quidquam liberæ civitatis fieret. » Circumspectare omnibus fori partibus senatorem, raroque usquam noscitate: curiam inde ac solitudinem circa decemvros intueri; quum & ipsi invisum consensu (y) imperium, & plebs, quia privatis jus non esset vocandi senatum, non convenire Patres interpretarentur: « Jam caput fieri » libertatem repetentium, si se plebs comitem » senatui det; &, quemadmodum Patres vocati non coeant in senatum, sic plebs abnuat

(y) *consensu invisum Gron. Crev.*

» delectum » Hæc fremunt (z) plebes. Patrum haud fere quisquam in foro, in urbe rari erant : indignitate rerum cesserant in agros : suarumque rerum erant, amissa publica, tantum ab injuria se abesse rati, quantum cœtu a (a) congressuque inpotentium dominorum se amovissent. Postquam citati non conveniebant, dimissi circa domos adparitores, simul ad pignora capienda, sciscitandumque, num consulto detrectarent, referunt, senatum in agris esse. Lætius id decemviris accidit, quam si præsentibus detrectare imperium referrent. Jubent adiri omnes, senatumque in diem posterum edicunt; qui aliquanto spe ipsorum frequentior convenit: quo factò proditam a Patribus plebs libertatem rata, quod iis, qui jam magistratu abissent, privatisque, si vis abesset, tamquam jure cogentibus, senatus paruiisset.

XXXIX. SED magis obedienter ventum in curiam est (b), quam obnoxie dictas sententias accepimus. L. Valerium Potitum, proditum memoriæ est, post relationem Ap.

*Aspera
sententia
in decem-
viros.*

(z) fremebat Gron. Crev.

(a) e cœtu Gron. Crev.

(b) est del. Gron. Crev.

B. c. 305. Claudii, priusquam ordine sententiæ roga-
a. C. 447. rentur, postulando ut de republica liceret
dicere, prohibentibus minaciter decemviris,
proditurum se ad plebem denunciarent, tu-
multum excivisse. Nec minus ferociter M. Ho-
ratium Barbatum esse in certamen, « Decem
» Tarquinos » adpellantem, admonentemque,
« Valeriis & Horatiis ducibus pulsos reges.
» Nec nominis homines tum pertæsum esse ;
» quippe quo Jovem adpellari fas sit ; quo
» Romulum conditorem urbis, deincepsque
» reges adpellatos ; quod sacris etiam, ut
» sollemne, retentum sit. Superbiam violen-
» tiamque tum perosos regis : quæ si in rege
» tum eodem, aut in filio regis, ferenda non
» fuerint, quem laturum in tot privatis ? Vi-
» derent, ne, vetando in curia libere homines
» loqui, extra curiam etiam moverent vocem.
» Neque se videre, qui sibi minus privato
» ad concionem populum vocare, quam illis
» senatum cogere, liceat. Ubi vellent, expe-
» rirentur, quanto ferocior dolor libertate
» sua vindicanda, quam cupiditas injusta do-
» minatione esset (c). De bello Sabino eos

(c) quanto ferocior dolor in libertate sua vindicanda, quam cupiditas in injusta dominatione retinenda esset, Gron. Crev.

„ referre; tamquam majus ullum populo Ro- U.c. 305.
 „ mano bellum sit, quam cum iis, qui, le- a. C. 447.
 „ gum ferendarum causa creati, nihil juris
 „ in civitate reliquerint; qui comitia, qui
 „ annuos magistratus, qui vicissitudinem im-
 „ peritandi (quod unum exequandæ sit liber-
 „ tatis) sustulerint; qui privati fasces & re-
 „ gium imperium habeant. Fuisse, regibus
 „ exactis, patricios magistratus creatos (d);
 „ postea, post secessionem plebis, plebeios.
 „ Cujus illi partis essent, rogitare? Popula-
 „ res? quid enim eos per populum egisse?
 „ Optimates? qui anno jam prope senatum
 „ non habuerint; tunc ita habeant, ut de re-
 „ publica loqui prohibeant? Ne nimium in
 „ metu alieno spei ponerent; graviora, quæ
 „ patiantur, videri jam hominibus, quam
 „ quæ metuant. „

XL. HÆC vociferante Horatio, quum de-
 cemviri nec iræ nec ignoscendi modum re-
 perirent, nec, quo evasura res esset, cerne-
 rent; C. Claudii, qui patruus Appii decem-
 viri erat, oratio fuit precibus, quam jurgio,
 similis, orantis per sui fratris parentisque

(d) patricios magistratus : creatos postea &c.
 Crev.

U. c. 305. ejus manes ; « Ut civilis potius societatis, in
a. C. 447. » qua natus esset, quam foederis, nefarie ic̄ti
 » cum collegis, meminisset : multo id magis se
 » illius causa orare, quam reipublicæ. Quippe
 » rempublicam, si a volentibus nequeat, ab in-
 » vitis jus expetituram. Sed ex magno certamine
 », magnas excitari ferme iras : earum eventum
 », se horrere. », Quum aliud, præterquam de
 quo retulissent, decemviri dicere prohibe-
 rent, Claudium interpellandi verecundia fuit.
 Sententiam igitur peregit, nullum placere
 senatusconsultum fieri. Omnesque ita acci-
 piebant, privatos eos a Claudio judicatos :
 multique ex consularibus verbo adsenſi sunt.
 Alia sententia, asperior in speciem, vim
 minorem aliquanto habuit, quæ patricos
 coire ad prodendum interregem jubebat : cen-
 sendo enim, quoscunque magistratus esse,
 qui senatum haberent, judicabat ; quos pri-
 vatos fecerat auctor nullius senatusconsulti
 faciendi. Ita labante jam causa decemviro-
 rum, L. Cornelius Maluginensis, M. Corneli
 decemviri frater, quum ex consularibus ad
 ultimum dicendi locum consulto servatus
 esset, simulando curam belli, fratrem colle-
 gasque ejus tuebatur : « Quonam fato inci-

*L. Cornel.
 decemvi-
 ros tueatur.*

» disset, mirari se [dictitans] ut decemviros,
 » qui decemviratum petissent, aut focii, aut
 » hi maxime obpugnarent? aut quid ita,
 » quum per tot menses vacua civitate nemo,
 » iustine magistratus summæ rerum præessent,
 » controversiam fecerit; nunc demum, quum
 » hostes prope ad portas sint, civiles discor-
 » dias ferant: nisi quod in turbido minus
 » perspicuum fore putent, quid agatur? Ce-
 » terum neminem, majore cura occupatis
 » animis, verum esse, præjudicium rei tantæ
 » adferre. Sibi placere, de eo, quod Valerius
 » Horatiusque ante Idus Maias decemviros
 » abisse magistratu infimulent, bellis, quæ
 » immineant, perfectis, republica in tranquil-
 » lum redacta, senatu disceptante, agi: &
 » jam nunc ita se parare Appium Claudium,
 » ut comitiorum, quæ decemviris creandis
 » decemvir ipse habuerit, sciat sibi rationem
 » reddendam esse, utrum in unum annum
 » creati sint, an donec leges, quæ deessent,
 » perferrentur. In præsentia omnia præter
 » bellum omitti placere: cujus si falso famam
 » vulgatam, vanaque non nuncios solum, sed
 » Tusculanorum etiam legatos, adtulisse pu-
 » tent; speculatores mittendos censere, qui

U. c. 305.
 a. C. 447.

V. c. 305. » certius explorata referant. Sin fides & nun-
a. C. 447. » ciis & legatis habeatur, delectum primo
 » quoque tempore haberi; decemviros, quo
 » cuique eorum videatur, exercitus ducere :
 » nec rem aliam præverti. »

*Vincunt in
 senatu de-
 cemviri.*

XLI. IN hanc sententiam ut discederetur,
 juniores Patrum evincebant. Ferociores ite-
 rum coorti Valerius Horatiusque vociferari,
 « Ut de republica liceret dicere : dicturos
 » ad populum, si in senatu per factionem
 » non liceat. Neque enim sibi privatos, aut
 » in curia, aut in concione, posse obstare;
 » neque se imaginariis fascibus eorum cessu-
 » ros esse. » Tum Appius, jam prope esse
 ratus, ut, ni violentiæ eorum pari resiste-
 retur audacia, victum imperium esset, « Non
 » erit melius, [inquit] nisi de quo consuli-
 » mus, vocem misisse : » & ad Valerium,
 negantem se privato reticere, lictorem acce-
 dere iussit. Jam Quiritium fidem implorante
 Valerio a curiæ limine, L. Cornelius com-
 plexus Appium, non cui simulabat consu-
 lendo, diremit certamen; factaque per Corne-
 lium Valerio dicendi gratia, quæ vellet. Quum
 libertas non ultra vocem excessisset, decem-
 viri propositum tenuere. Consulares quoque

ac seniores ab residuo tribuniciæ potestatis odio, cujus desiderium plebi multo acrius, quam consularis imperii, rebantur esse, prope malebant, postmodo (e) ipsos decemviros voluntate abire magistratu, quam invidia eorum exfurgere rursus plebem. “ Si leniter
 „ ducta res sine populari strepitu ad consules
 „ redisset, aut bellis interpositis, aut mode-
 „ ratione consulum in imperiis exercendis,
 „ posse in oblivionem tribunorum plebem
 „ adduci. „ Silentio Patrum edicitur delectus: juniores, quum sine provocatione imperium
 „ esset, ad nomina respondent: legionibus scrip-
 „ tis, inter se decemviri comparabant, quos
 „ ire ad bellum, quos præesse exercitibus oportet.
 „ Principes inter decemviros erant Q. Fabius & Ap. Claudius. Bellum domi majus, quam foris, adparebat. Appii violentiam aptiorem rati ad comprimendos urbanos motus: in Fabio minus in bono constans, quam navum (f) in malitia ingenium esse. Hunc enim virum, egregium olim domi militiaeque, decemviratus collegæque ita mutaverant, ut Appii, quam sui, similis mallet esse: huic

U. c. 305.

a. C. 447.

Delectum
habent.

(e) postmodum Gron. Crev.

(f) gnayum Gron. Crev.

U. c. 305. bellum in Sabinis, M. Rabuleio & Q. Pœtelio (*g*) additis collegis, mandatum. M. Cornelius in Algidum missus cum L. Minucio, & T. Antonio, & C. Duilio, & M. Sergio: Sp. Oppium Ap. Claudio adiutorem ad urbem tuendam, æquo omnium decemvirorum imperio, decernunt.

*Decemviri
male rem
gerunt.*

XLII. NIHILO militiæ, quam domi, melius respublica administrata est. Illa modo in ducibus culpa, quod, ut odio essent civibus, fecerant: alia omnis penes milites noxa erat; qui, ne quid ductu atque auspicio decemvirorum prospere usquam gereretur, vinci se per suum atque illorum dedecus patiebantur. Fusi & ab Sabinis ad Eretum, & in Algido ab Æquis, exercitus erant. Ab Ereto per silentium noctis profugi, propius urbem, inter Fidenas Crustumeriamque, loco edito castra communierant. Persecutis hostibus nusquam se æquo certamine committentes, natura loci ac vallo, non virtute aut armis, tutabantur. Majus flagitium in Algido, major etiam clades accepta: castra quoque amissa erant; exutusque omnibus utensilibus miles, Tusculum se, fide misericordiaque victurus

(*g*) *Patilio Gron. Crev.*

hospitum, quæ tamen (*h*) non fefellerunt, *U. c.* 305.
 contulerat. Romam tanti erant (*i*) terrores *a. C.* 447.
 adlati, ut, posito jam decemvirali odio, Pa-
 tres vigilias in urbe habendas censerent :
 omnes, qui per ætatem arma ferre possent,
 custodire mœnia, ac pro portis stationes
 agere juberent : arma Tusculum ad supple-
 mentum decernerent, decemvirosque, ab
 arce Tusculi degreſſos, in caſtris militem
 habere : caſtra alia a Fidenis in Sabinum
 agrum transferri : belloque ultro inferendo
 deterreri hoſtes a conſilio urbis obpugnandæ.

XLIII. Ad clades ab hoſtibus acceptas duo
 nefanda facinora decemviri belli domique
 adjiciunt. L. Siccium in Sabinis, per invidiam
 decemviralem, tribunorum creandorum ſecef-
 ſionisque mentiones ad vulgus militum ſer-
 monibus occultis ſerentem, proſpeculatum
 ad locum caſtris capiendum mittunt : datur
 negotium militibus, quos miſerant expeditioni-
 nis ejus comites, ut eum opportuno adorti
 loco interficerent. Haud inultum interfecere :
 nam circa repugnantem aliquot inſidiatores
 cecidere, quum ipſe ſe prævalidus, pari vi-

L. Siccii
 mors.

(*h*) qui tum Gron. Crev.

(*i*) erant del. Gron. Crev.

U. c. 305. ribus animo, circumventus tutaretur. Nun-
a. C. 447. ciant in castra ceteri, præcipitatum in infi-
 dias esse: Siccium egregie pugnans, mi-
 litesque quosdam cum eo amissos. Primo fi-
 des nunciandis fuit. Profecta deinde cohors
 ad sepeliendos, qui ceciderant, decemviro-
 rum permisso, postquam nullum spoliatum
 ibi corpus, Sicciumque in medio jacentem
 armatumque, omnibus in eum versis corpo-
 ribus, videre, hostium neque corpus ullum,
 nec vestigia abeuntium, profecto ab suis
 interfectum memorantes, retulere corpus.
 Invidiæque plena castra erant, & Romam
 ferri protinus Siccium placebat, ni decem-
 viri funus militare ei publica impensa facere
 maturassent. Sepultus ingenti militum mœstia,
 pessima decemvirorum in vulgus fama
 est.

*Ap. Clau-
 dii libido.*

XLIV. SEQUITUR aliud in urbe nefas, ab
 libidine ortum, haud minus fædo eventu,
 quam quod per stuprum cædemque Lucretiæ
 urbe regnoque Tarquinos expulerat: ut non
 finis solum idem decemviris, qui regibus,
 sed causa etiam eadem imperii amittendi
 esset. Ap. Claudium virginis plebeïæ stupran-
 dæ libido cepit. Pater virginis L. Virginius

honestum ordinem in Algido ducebat, vir *U. c. 305.*
 exempli recti domi militiæque. Perinde uxor *a. C. 447.*
 instituta fuerat, liberique instituebantur.
 Desponderat filiam L. Icilio tribunicio, viro
 acri, & pro caussa plebis expertæ virtutis.
 Hanc virginem adultam, forma excellentem,
 Appius, amore ardens, pretio ac spe perli-
 cere adortus, postquam omnia pudore septa
 animadverterat, ad crudelem superbamque
 vim animum convertit. M. Claudio clienti
 negotium dedit, ut virginem in servitutum
 adfereret, neque cederet secundum libera-
 tem postulantibus vindicias: quod pater
 puellæ abesset, locum injuriæ esse ratus.
 Virgini, venienti in forum, (ibi namque in
 tabernis literarum ludi erant) minister de-
 cemviri libidinis manum injecit; ferva sua
 natam (servamque adpellans) esse: sequique
 se jubebat; cunctantem vi abstracturum. Pa-
 vida puella stupente, ad clamorem nutricis,
 fidem Quiritium inplorantis, fit concursus.
 Virginii patris sponsique Icilio populare no-
 men celebratur: notos gratia eorum, turbam
 indignitas rei virgini conciliat. Jam a vi tuta
 erat; quum adsertor, « Nihil opus esse mul-
 » titudine concitata [ait:] se jure grassari,

U. c. 305.

a. C. 447.

» non vi. » Vocat puellam in jus. Auctoribus,
 qui aderant, ut sequeretur, ad tribunal Appii
 perventum est. Notam judici fabulam petitor,
 quippe apud ipsum auctorem argumenti, per-
 agit; « Puellam, domi suæ natam, furtoque
 » inde in domum Virginii translata, subpo-
 » sitam ei (k) esse. Id se indicio compertum
 » adferre; probaturumque, vel ipso Virginio
 » iudice, ad quem major pars injuriæ ejus
 » pertineat. Interim dominum sequi ancillam,
 » æquum esse. » Advocati puellæ, quum
 Virginium reipublicæ causâ dixissent abesse,
 biduo adfuturum, si nunciatum ei sit, ini-
 quum esse, absentem de liberis dimicare,
 postulant, ut rem integram in patris adven-
 tum differat; lege ab ipso lata vindicias det
 secundum libertatem; neu patiatur, virginem
 adultam famæ prius, quam libertatis, pericu-
 lum adire.

XLV. APPIUS decreto præfatus, « Quam
 » libertati faverit, eam ipsam legem declarare
 » quam Virginii amici postulationi suæ præ-
 » tendant. Ceterum ita in ea firmum libertati
 » fore præsidium, si nec causis, nec personis
 » variet. In his enim, quæ adferantur in liber-

(k) ei del. Gron. Crev.

» tatem, quia quivis lege agere possit, id *U. c. 305.*
 » juris esse: in ea, quæ in patris manu sit, *a. l. 447.*
 » neminem esse alium, cui dominus possessio-
 » sione cedat. Placere itaque patrem arcessi;
 » interea juris sui jacturam adsertorem non
 » facere, quin ducat puellam sistendamque in
 » adventum ejus, qui pater dicatur, promit-
 » tat. » Adversus injuriam decreti quum multi
 » magis fremerent, quam quisquam unus recu-
 » sare auderet; P. Numitorius, puellæ avun-
 » culus, & sponsus Icilius interveniunt: data-
 » que inter turbam via, quum multitudo Icili
 » maxime interventu resisti posse Appio crede-
 » ret, liCTOR « decreffe » ait: vociferantemque
 » Icilium submovet. Placidum quoque ingenium
 » tam atrox injuria accendisset. « Ferro hinc
 » tibi submovendus sum, Appi, [inquit]
 » ut tacitum feras, quod celari vis. Virginem
 » ego hanc sum ducturus, nuptam pudicam-
 » que habiturus. Proinde omnes collegarum
 » quoque liCTores convoca, expediri virgas
 » & secures jube: non manebit extra domum
 » patris sponsa Icili. Non, si tribunicium
 » auxilium & provocationem plebi Romanæ,
 » duas arces libertatis tuendæ, ademistis,
 » ideo in liberos quoque nostros conjugisque

*Icili cum
 Appio con-
 tentio.*

U. c. 305. „ regnum vestræ libidini datum est. Sævite
 a. C. 447. „ in tergum & in cervices nostras : pudicitia
 „ saltem in tuto sit. Huic si vis adferetur,
 „ ego præsentium Quiritium pro sponsa, Vir-
 „ ginii militum pro unica filia, omnes Deo-
 „ rum hominumque inplorabimus fidem : ne-
 „ que tu istud umquam decretum sine cæde
 „ nostra referes. Postulo, Appi, etiam atque
 „ etiam confideres, quo progrediare. Virgi-
 „ nius viderit, de filia, ubi venerit, quid
 „ agat. Hoc tantum sciat, sibi, si hujus vin-
 „ diciis cesserit, conditionem filiæ quæren-
 „ dam esse. Me, vindicantem sponsam in liber-
 „ tatem, vita citius deferet, quam fides. „

*Appii
 responsum.*

XLVI. CONCITATA multitudo erat, certa-
 menque instare videbatur. Lictores Icilium
 circumsteterant : nec ultra minas tamen
 processum est, quum Appius, “ Non Virgi-
 „ niam defendi ab Icilio, sed inquietum ho-
 „ minem, & tribunatum etiam nunc spiran-
 „ tem, locum seditionis quærere [diceret ;]
 „ non præbiturum se illi eo die materiam :
 „ sed ut jam sciret, non id petulantia suæ,
 „ sed Virginio absenti & patrio nomini &
 „ libertati, datum, jus eo die se non dictu-
 „ rum, neque decretum interpositurum : a

„ M. Clau-

„ M. Claudio petiturum , ut decederet jure
 „ suo, vindicarique puellam in posterum diem
 „ pateretur. Quod nisi pater postero die ad-
 „ fuisset , denunciare se Icilio similibusque
 „ Iciliis , neque legi suæ latorem, neque de-
 „ cemviro constantiam defore : nec se uti-
 „ que collegarum liētores convocaturum ad
 „ coërcendos seditionis auctores : contentum
 „ se suis liētoribus fore. „ Quum dilatum
 tempus injuriæ esset, secessissentque advocati
 puellæ; placuit omnium primum, fratrem
 Iciliū filiumque Numitorii, impigros juvenes,
 pergere inde recta ad portam; &, quantum
 adcelerari posset, Virginiū adiri e castris.
 In eo verti puellæ salutem, si postero die
 vindex injuriæ ad tempus præsto esset. Jussi
 pergunt, citatisque equis nuncium ad patrem
 perferunt. Quum instaret adfertor puellæ,
 ut vindicaret, sponsoresque daret; atque id
 ipsum agi diceret Icilius, sedulo tempus terens,
 dum præciperent iter nuncii missi in castra;
 manus tollere undique multitudo, & se quis-
 que paratum ad spondendum Icilio ostendere.
 Atque ille lacrimabundus, “ Gratum est,
 [inquit;] „ crastina die vestra opera utar :
 „ sponsoforum nunc fatis est. „ Ita vindicatur

U. c. 305. Virginia, spondentibus propinquis. Appius, paullisper moratus, ne ejus rei causa sedisse videretur, postquam, omiffis rebus aliis præcura unius, nemo adibat, domum se recepit; collegisque in castra scribit, “ Ne Virginio, com meatum dent, atque etiam in custodia, habeant. ” Inprobum consilium ferum, ut debuit, fuit: & jam com meatu sumto profectus Virginius prima vigilia erat, quum postero die mane de retinendo eo nequidquam literæ redduntur.

*Virginius
pro filia
cum Appio
contendit.*

XLVII. At in urbe prima luce, quum civitas in foro expectatione erecta staret, Virginius sordidatus filiam suam obsoleta veste, comitantibus aliquot matronis, cum ingenti advocacione in forum deducit. Circumire ibi & prensare homines cœpit; & non orare solum precariam opem, sed pro debita petere: “ Se pro liberis eorum ac con-
,, jugibus quotidie in acie stare: nec alium
,, virum esse, cujus strenue ac ferociter facta
,, in bello plura memorari possent. Quid pro-
,, desse, si, incolumi urbe, quæ, capta,
,, ultima timeantur, liberis suis sint patienda? ”
Hæc prope concionabundus circumibat homines. Similia his ab Icilio jactabantur. Co;

mitatus muliebris plus tacito fletu, quam
 ulla vox, movebat. Adversus quæ omnia
 obstinato animo Appius (tanta vis amentia
 verius, quam amoris, mentem turbaverat)
 in tribunal escendit (1) : & , ultro querente
 pauca petitore , “ quod jus sibi pridie per
 „ ambitionem dictum non esset ; „ priusquam
 aut ille postulatum perageret, aut Virginio
 respondendi daretur locus, Appius interfatur.
 Quem decreto sermonem prætenderit, forsau
 aliquem verum auctores antiqui tradiderint.
 Quia nusquam ullum in tanta sceditate de-
 creti verisimilem invenio ; id, quod constat,
 nudum videtur proponendum, decreffe vin-
 dicias secundum servitutem. Primo stupor
 omnes admiratione rei tam atrocis defixit :
 silentium inde aliquamdiu tenuit. Dein (m)
 quum M. Claudius, circumstantibus matro-
 nis, iret adprehendendam virginem, lamen-
 tabilisque eum mulierum comploratio exce-
 pisset ; Virginius, intentans in Appium ma-
 nus, “ Icilio [inquit] Appi, non tibi, filiam
 „ despondi : & ad nuptias, non ad stuprum,
 „ educavi. Placet pecudum ferarumque ritu

U. c. 305.

a. C. 447.

(1) ascendit Gron. Crev.

(m) Deinde Gron. Crev.

U. c. 305.
a. C. 447. » promiscue in concubitus ruere ? Passurino
» hæc isti sint, nescio : non spero esse passu-
» ros illos, qui arma habent. » Quum repel-
» leretur adfertor virginis a globo mulierum
» circumstantiumque advocatorum, silentium
» factum per præconem.

XLVIII. DECEMVIR, alienatus (n) ad libi-
» dinem animo, negat, « Hesterno tantum con-
» vicio Icili violentiaque Virginii, cujus
» testem populum Romanum habeat, sed cer-
» tis quoque indicis compertum se habere,
» nocte tota cœtus in urbe factos esse ad mo-
» vendam seditionem. Itaque se, haud inscium
» ejus dimicationis, cum armatis descendisse;
» non ut quemquam quietum violaret, sed
» ut turbantes civitatis otium pro majestate
» imperii coerceret. Proinde quiesse erit me-
» lius. I, [inquit] licetor, submove turbam;
» & da viam domino adprehendendum man-
» cipium. » Quum hæc intonuisset plenus
» iræ, multitudo ipsa se sua sponte dimovit,
» desertaque præda injuriæ puella stabat. Tum
» Virginii, ubi nihil usquam auxilii vidit,
» Quæso, [inquit] Appi, primum ignosce
» patrio dolori, si quid inclementius in te

(n) alienato Gron, Crev,

„ sum investus : deinde sinas hic coram vir-
 „ gine nutricem percontari , quid hoc rei fit ;
 „ ut , si falso pater dictus sum , æquiore hinc
 „ animo discedam. „ Data venia , seducit fi-
 liam ac nutricem prope Cloacinæ ad taber-
 nas , quibus nunc Novis est nomen : atque
 ibi ab Ianio cultro arrepto , “ Hoc te uno ,
 „ quo possum [ait] modo , filia , in libertatem
 „ vindico. „ Pectus deinde puellæ transfigit ;
 respectansque ad tribunal , “ Te , [inquit]
 „ Appi , tuumque caput sanguine hoc conse-
 „ cro. „ Clamore ad tam atrox facinus
 orto excitus Appius , comprehendi Virginium
 jubet. Ille ferro , quacumque ibat , viam fa-
 cere : donec , multitudine etiam prosequen-
 tium (o) tuente , ad portam perrexit. Icilius
 Numitoriusque exsanguie corpus sublatum
 ostentant populo : scelus Appii , puellæ in-
 felicem formam , necessitatem patris deplo-
 rant. Sequentes clamitant matronæ , “ Eamne
 „ liberorum procreandorum conditionem ? ea
 „ pudicitæ præmia esse ? „ ceteraque , quæ
 in tali re muliebris dolor , quo est mœstior
 imbecillo animo , eo miserabilia magis que-
 rentibus subjicit. Virorum & maxime Icili

U. c. 305.
 a. C. 447.

*Virginus
 filiam
 occidit.*

(o) prosequantium juvenum Crev.

U. c. 305. vox tota, tribuniciaë potestatis ac provocacionis ad populum ereptæ, publicarumque indignationum, erat.

*Oria inde
cersamina.*

XLIX. CONCITATUR multitudo partim atrocitate sceleris, partim spe per occasionem repetendæ libertatis. Appius nunc vocari Icilium, nunc retractantem (p) arripi; postremo, quum locus adeundi adparitoribus non daretur, ipse, cum agmine patriciorum juvenum per turbam vadens, in vincula duci jubet. Jam circa Icilium non solum multitudo, sed duces quoque multitudinis erant L. Valerius & M. Horatius; qui, repulso licitore, si jure ageret, vindicare se a privato Icilium aiebant; si vim adferre conaretur, ibi quoque se haud in pares fore. Hinc atrox rixa oritur. Valerium Horatiumque licitorum decemviri invadit. Franguntur a multitudine fascēs. In concionem Appius ascendit. Sequuntur Horatius Valeriusque: eos concio audit: decemviro obstrepitur. Jam pro imperio Valerius discedere a privato licitores jubebat: quum, fractis animis, Appius, vitæ metuens, in domum se propinquam foro, insciis adversariis, capite obvoluto, recepit.

*Appius
pulsus
foro.*

(p) *desretractantem Gron,*

Sp. Oppius, ut auxilio collegæ esset, in forum *U. c. 305.*
 ex altera parte inrumpit : videt imperium vi *a. C. 447.*
 victum. Agitatus (q) deinde consiliis, atque
 ex omni parte adsentiendo multis auctoribus
 trepidus, senatum postremo vocari iussit.
 Ea res, quod magnæ parti Patrum displicere
 acta decemvirorum videbantur, spe per sena-
 tum finiendæ potestatis ejus multitudinem
 sedavit. Senatus nec plebem irritandam cen-
 suit; & multo magis providendum, ne quid
 Virginii adventus in exercitu motus faceret.

L. ITAQUE missi juniores Patrum in castra, *Motus in*
 quæ tum in monte Vecilio erant, nunciant *castris.*
 decemviris, « ut omni ope ab (r) seditione
 » milites contineant. » Ubi Virginiius mayo-
 rem, quam reliquerat in urbe, motum exci-
 vit. Nam, præterquam quod agmine prope
 quadringentorum hominum veniens, qui ab
 urbe indignitate rei accensi comites ei se
 dederant, conspectus est; strictum etiam te-
 lum, resperfusque ipse cruore, tota in se
 castra convertit : & togæ, multifariam in
 castris visæ, majoris aliquanto, quam erat,
 speciem urbanæ multitudinis fecerant. Quæ-

(q) *Agitatis* Gron. Crev.

(r) *a* Gron. Crev.

Æ. c. 305.
a. C. 447.

rentibus, « quid rei esset, » flens diu vocem non misit: tandem, ut jam ex trepidatione concurrentium turba constitit, ac silentium fuit, ordine cuncta, ut gesta erant, exposuit. Supinas deinde tendens manus, commilitones adpellans, orabat, « Ne, quod scelus » Ap. Claudii esset, sibi adtribuerent: neu se, » ut parricidam liberum, averfarentur. Sibi » vitam filiæ suæ cariorem fuisse, si liberæ » ac pudicæ vivere licitum fuisset. Quum, » velut servam, ad stuprum rapi videret, » morte amitti melius ratum, quam contumelia liberos, misericordia se in speciem » crudelitatis lapsurum. Nec se superstitem filiæ futurum fuisse, nisi spem ulciscendæ » mortis ejus in auxilio commilitonum habuisset. Illis quoque enim filias, sorores, » conjugesque esse: nec cum filia sua libidinem Ap. Claudii extinctam esse; sed, » quo inpunitior sit, eo effrenatiorem fore. » Aliena calamitate documentum datum illis cavendæ similis injuriæ. Quod ad se adtineat, uxorem sibi fato ereptam: filiam, » quia non ultra pudica victura fuerit, miseram, sed honestam (s), mortem obcubuisse.

(s) *miseræ sed honestæ morte Gron. Crev.*

» Non esse jam Appii libidini locum in domo
 » sua. Ab alia violentia ejus eodem se animo
 » suum corpus vindicaturum, quo vindicaverit
 » filia. Ceteri sibi ac liberis suis consulere.
 Hæc Virginio vociferanti subclamabat mul-
 titudo, « nec illius dolori, nec suæ libertati
 » se defuturos. » Et inmixti turbæ militum
 togati, quum eadem illa querendo docen-
 doque, quanto visa, quam audita, indigniora
 potuerint videri, simul profligatam jam rem
 nunciando Romæ esse; infecuti que (t), qui
 Appium prope interentum in exsilium abisse
 dicerent, perpulerunt, ut ad arma concla-
 maretur, vellentque signa, & Romam pro-
 ficiscerentur. Decemviri simul his, quæ vi-
 debant, simul his (u), quæ acta Romæ au-
 dierant, perturbati, alius in aliam partem
 castrorum, ad sedandos motus discurrunt:
 & leniter agentibus responsum non redditur:
 imperium si quis inhiberet, « & viros &
 » armatos se esse, » respondetur. Eunt agmi-
 ne ad urbem, & Aventinum insidunt; ut
 quisque occurrerat, plebem ad repetendam
 libertatem creandosque tribunos plebis adhor-
 tantes: alia vox nulla violenta audita est.

U. c. 363;
 a. C. 447.

*Exercitus
 Aventi-
 num in
 montem
 secedit.*

(t) infecutosque Gron. (u) iis Gron. crev.

U. e. 305. a. C. 447. Senatum Sp. Oppius habet : nihil placet asperere : quippe ab ipsis datum locum seditionis esse. Mittuntur tres legati consulares , Sp. Tarpeius , C. Julius , P. Sulpicius , qui quaererent senatus verbis , «
cujus jussu castra
» deseruissent ? aut quid sibi vellent , qui ar-
» mati Aventinum obsedissent ? belloque aver-
» so ab hostibus patriam suam cepissent ? » Non defuit , quid responderetur : deerat , qui daret responsum , nullodum certo duce , nec satis audentibus singulis invidiæ se offerre. Id modo a multitudine conclamatum est , «
ut
» L. Valerium & M. Horatium ad se mitte-
» rent : his se daturus responsum. »

LI. DIMISSIS legatis , admonet milites Vir-
ginius , «
in re non maxima paullo ante tre-
» pidatum esse , quia sine capite multitudo
» fuerit : responsumque , quamquam non in-
» utiliter , fortuito tamen magis consensu ,
» quam communi consilio esse. Placere decem
» creari , qui summæ rei præessent , milita-
» rique honore tribunos militum adpellari. »
Quum ad eum ipsum primum is honos de-
ferretur , «
Melioribus meis vestrisque rebus
» reservate [inquit] ista de me judicia. Nec
» mihi filia inulta honorem ullum jucundum

» esse patitur ; nec in perturbata republica *U. c. 305.*
 » eos utile est præesse vobis , qui proximi in *a. C. 447.*
 » vidia sunt. Si quis usus mei est , nihilo mi-
 » nor ex privato capietur. » Ita decem nu-
 mero tribunos militares creant. Neque in *Motus in*
 Sabinis quievit exercitus. Ibi quoque, auctore *aliis caf-*
tris.
 Icilio Numitorioque , secessio ab decemviris
 facta est , non minore motu animorum Sic-
 cii cædis memoria revocata , quam quem
 nova fama de virgine (x) adeo fœde ad libi-
 dinem petita accenderat. Icilius ubi audivit,
 tribunos militum in Aventino creatos , ne
 comitiorum militarium prærogativam urbana
 comitia iisdem tribunis plebis creandis seque-
 rentur , peritus rerum popularium inminens-
 que ei potestati , & ipse prius , quam iretur
 ad urbem , pari potestate eundem numerum
 ab suis creandum curat. Porta Collina urbem
 intravere sub signis , mediaque urbe agmine
 in Aventinum pergunt. Ibi , conjuncti alteri
 exercitui , viginti tribunis militum negotium
 dederunt , ut ex suo numero duos crearent ,
 qui summæ rerum præessent. M. Oppium ,
 Sex. Manilium creant. Patres , solliciti de
 summa rerum , quum senatus quotidie esset ,

(x) *Virginia Gron, Crev.*

U. c. 305. jurgiis sæpius terunt tempus, quam consiliis.
a. C. 447. Sicci cædes decemviris, & Appiana libido,
 & dedecora militiæ objiciebantur. Placebat,
 Valerium Horatiumque ire in Aventinum. Illi
 negabant se aliter ituros, quam si decemviri
 deponerent insignia magistratus ejus, quo
 anno jam ante abissent. Decemviri, queren-
 tes se in ordinem cogi, non ante, quam
 perlatis legibus, quarum causa creati essent,
 deposituros imperium se aiebant.

*Plebs in
 Sacrum
 montem
 abit.*

LII. PER M. Duilium, qui tribunus plebis
 fuerat, certior facta plebs, contentionibus
 adfiduis nihil transigi, in Sacrum montem
 ex Aventino transit; adfirmante Duilio,
 « Non prius, quam deserer urbem videant,
 » curam in animos Patrum descensuram. Ad-
 » monituum Sacrum montem constantiæ
 » plebis: scituros, quod sine restituta potestate
 » redigi in concordiam res nequeant. » Via
 Nomentana, cui tum Ficulensi (y) nomen
 fuit, profecti, castra in monte Sacro loca-
 vere; modestiam patrum suorum nihil vio-
 lando imitati. Secuta exercitum plebs, nullo,
 qui per ætatem ire posset, retractante. Pro-
 sequuntur conjuges liberique, « cuinam se

(y) *Ficulnensi* Gron, Crev.

»relinquerent in ea urbe, in qua nec pudici-
 »ticia, nec libertas sancta esset, » miserabi-
 liter rogantes. Quum vasta Romæ omnia
 insueta solitudo fecisset, in foro præter pau-
 cos seniorum nemo esset; vocatis utique in
 senatum Patribus, desertum adparuisset forum;
 plures jam, quam Horatius & Valerius, vo-
 ciferabantur, « Quid expectabitis, Patres
 » conscripti? Si decemviri finem pertinaciæ
 » non faciunt, ruere ac deslagrare omnia
 » passuri estis? Quod autem istud imperium
 » est, decemviri, quod amplexi teneris?
 » Tectis ac parietibus jura dicturi estis? Non
 » pudet, lictorum vestrorum majorem prope
 » numerum in foro conspici, quam togato-
 » rum aliorumque (z)? Quid, si hostes ad
 » urbem veniant, facturi estis? quid, si plebs
 » mox, ubi parum secessione moveamur, ar-
 » mata veniat? Occasione urbis vultis finire
 » imperium? Atqui aut plebs non est habenda,
 » aut habendi sunt tribuni plebis. Nos citius
 » caruerimus patriciis magistratibus, quam
 » illi plebeiis. Novam inexpertamque eam
 » potestatem eripere patribus nostris, ne
 » nunc, dulcedine semel capti, ferant deside-

U. c. 305:

a. C. 447.

(z) que del. Grev.

U. c. 305.
a. C. 447.

» rium : quum præsertim nec nos tempere-
» mus imperiis , quo minus illi auxilii egeant.»

Quum hæc ex omni parte jactarentur , victi consensu decemviri , futuros se , quando ita videatur , in potestate Patrum adfirmant. Id modo simul orant ac monent , ut ipsis ab invidia caveatur : nec suo sanguine ad supplicia Patrum plebem adsuafaciant.

*Valerius
&
Horatius
plebem
revocant.*

LIII. Tum Valerius Horatiusque , missi ad plebem conditionibus , quibus videretur , revocandam componendasque res , decemviris quoque ab ira & inpetu multitudinis præcavere jubentur. Profecti gaudio ingenti plebis in castra accipiuntur ; quippe liberatores haud dubie & motus initio , & exitu rei. Ob hæc (a) advenientibus gratiæ actæ. Icilius pro multitudine verba facit. Idem , quum de conditionibus ageretur , quærentibus legatis , quæ postulata plebis essent , composito jam ante adventum legatorum consilio , ea postulavit , ut adpareret , in æquitate rerum plus , quam in armis , reponi spei. Potestatem enim tribuniciam , provocationemque repetebant , quæ ante decemviros creatos auxilia plebis fuerant , & ne cui fraudi esset , concessisse mi-

(a) add. *his* Gron. Crev.

ites aut plebem ad repetendam per secessio- *U. c. 305.*
 nem libertatem. De decemvirorum modo *a. C. 447.*
 supplicio atrox postulatum fuit. Dedi quippe
 eos æquum censebant, vivosque igni con-
 crematuros minabantur. Legati ad ea : « Quæ
 » consilii fuerunt, adeo æqua postulastis, ut
 » ultro vobis deferenda fuerint; libertati enim
 » ea præsidia petitis, non licentiæ ad inpug-
 » nandos alios. Iræ vestræ magis ignoscen-
 » dum, quam indulgendum est : quippe qui
 » crudelitatis odio in crudelitatem ruitis, &
 » prius pene, quam ipsi liberi sitis, dominari
 » jam in adversarios vultis. Numquamne
 » quiescet civitas nostra a suppliciis, aut Pa-
 » trum in plebem Romanam, aut plebis in
 » Patres? Scuto vobis magis, quam gladio,
 » opus est. Satis superque humilis est, quæ
 » jure æquo in civitate vivit, nec inferendo
 » injuriam, nec patiendo. Etiam, si quando
 » metuendos vos præbituri estis, quum,
 » recuperatis magistratibus legibusque vestris,
 » judicia penes vos erunt de capite nostro
 » fortunisque; tunc, ut quæque causa erit,
 » statuetis. Nunc libertatem repeti satis est.

LIV. FACERENT, ut vellent, permittenti-
 bus cunctis, mox redituros se legati rebus

U. c. 305.

a. C. 447.

*Decemviri
coacti ab-
dicant se
magistra-
su.*

perfectis adfirmant. Profecti quum mandata
plebis Patribus exposuissent; alii decemviri,
quandoquidem præter spem ipsorum supplicii
fui nulla mentio fieret, haud quidquam ab-
nuere. Appius, truci ingenio & invidia præ-
cipua, odium in se aliorum suo in eos me-
tiens odio, » Haud ignaro [inquit] inminet
» fortuna. Video, donec arma adversariis
» tradantur, differri adversus nos certamen:
» dandus invidiæ est sanguis. Nihil ne ego
» quidem moror, quo minus decemviratu
» abeam. » Factum senatusconsultum, « Ut
» decemviri se primo quoque tempore ma-
» gistratu abdicarent. Q. Furius pontifex ma-
» ximus tribunos plebis crearet. Et ne cui
» fraudi esset secessio militum plebisque. »
His senatusconsultis perfectis, dimisso senatu,
decemviri prodeunt in concionem, abdicant-
que se magistratu, ingenti hominum lætitia.
Nunciantur hæc plebi: legatos, quidquid in
urbe hominum supererat, prosequitur. Huic
multitudini læta alia turba ex castris obcur-
rit: congratulantur libertatem concordiam-
que civitati restitutam. Legati pro concione:
« Quod bonum, faustum, felixque sit vobis,
» reique publicæ, redite in patriam ad penates,

» conjuges, liberosque vestros : sed, qua *U. c. 305.*
 » hic modestia fuistis, ubi nullius ager in *a. C. 447.*
 » tot rerum usu (b) necessario tantæ multi-
 » tudini est violatus, eam modestiam ferte in
 » urbem. In Aventinum ite, unde profecti
 » estis. Ibi felici loco, ubi prima initia in-
 » choastis libertatis vestræ, tribunos plebi (c)
 » creabitis. Præsto erit pontifex maximus, qui
 » comitia habeat.» Ingens adensus alacritas-
 que cuncta adprobantium fuit. Convellunt (d)
 inde signa, profectique Romam certant cum
 obviis gaudio. Armati per urbem silentio in
 Aventinum perveniunt. Ibi extemplo, ponti-
 fice maximo comitia habente, tribunos ple-
 bis creaverunt, omnium primum A. (e) Vir-
 ginium; inde L. Icilium, & P. Numitorium
 avunculum Virginiae, auctores secessionis;
 tum C. Sicinium, progeniem ejus, quem
 primum tribunum plebis creatum in Sacro
 monte, proditum memoriae est; & M. Dui-
 lium, qui tribunatum insignem ante decem-
 viros creatos gesserat, nec in decemvirali-

*Plebs Ro-
 mam rever-
 sa Tribu-
 nos pl.
 creat.*

(b) *usu rerum Gron. Crev.*

(c) *plebis Crev.*

(d) *convertunt Gron.*

(e) *L. Crev.*

Tom. I.

Z

bus certaminibus plebi defuerat. Spe deinde magis, quam meritis, electi, M. Titinius (f) M. Pomponius, C. Apronius, P. Villius, C. Oppius. Tribunatu inito, L. Icilius extemplo plebem rogavit, & plebs scivit, ne cui fraudi esset secessio ab decemviris facta. Confestim de consulibus creandis cum provocatione M. Duillius (g) rogationem pertulit. Ea omnia in pratis Flaminiis concilio plebis acta, quem nunc circum Flaminium adpellant.

U. c. 306.

a. C. 446.

L. Valerio,

M. Horatio

Coss.

LV. PER interregem deinde consules creati, L. Valerius, M. Horatius, qui extemplo magistratum occeperunt: quorum consulatus popularis sine ulla Patrum injuria, nec sine offensione fuit; quidquid enim libertati plebis caveretur, id suis decedere opibus credebant. Omnium primum, quum veluti in controverso jure esset, tenerentur Patres plebiscitis, legem centuriatis comitiis tulere, «Ut, » quod tributim plebes jussisset, populum » teneret: » qua lege tribuniciis rogationibus telum acerrimum datum est. Aliam deinde consularem legem de provocatione, unicum praesidium libertatis, decemvirali potestate

*Leges in
gratiam
plebis.*

(f) *Titinnius* Gron. Crev.

(g) *Duilius* Gron. Crev.

everfam non restituunt modo, sed etiam in
 posterum munjunt, fanciendo novam legem,
 « Ne quis ullum magistratum sine provoca-
 » tione crearet : qui creasset, eum jus fasque
 » esset occidi : neve ea cædes capitalis noxæ
 » haberetur. » Et quum plebem hinc provoca-
 » tione, hinc tribunicio auxilio fatis firmassent,
 ipsis quoque tribunis, ut sacrosancti viderentur,
 (cujus rei prope jam memoria aboleverat) relatis quibusdam ex magno intervallo ceremoniis, renovarunt; & quum religione inviolatos eos, tum lege etiam fecerunt, fanciendo, « Ut, qui tribunis plebis,
 » ædilibus, iudicibus, decemviris nocuisset,
 » ejus caput Jovi sacrum esset : familia ad
 » ædem Cereris, Liberi, Liberæque venum
 » iret. » Hac lege juris interpretes negant quemquam sacrosanctum esse; sed eum, qui eorum cuiquam nocuerit, sacrum sanciri. Itaque ædilem prehendi ducique a majoribus magistratibus : quod etsi non jure fiat, (noceri enim ei, cui hac lege non liceat) tamen argumentum esse, non haberi pro sacrosancto ædilem : tribunos vetere jurejurando plebis, quum primum eam potestatem creavit, sacrosanctos esse. Fuere, qui interpretarentur,

U. c. 306.

a. C. 446.

*V. c. 306.
a. C. 446.*

*Aliæ
consulares
leges.*

*Virginus
Appio
diem dicit.*

eadem hac Horatia lege consulibus quoque & prætoribus, quia iisdem auspiciis, quibus consules, crearentur, cautum esse; iudicem enim consulem adpellari. Quæ refellitur interpretatio, quod his temporibus nondum consulem iudicem; sed prætorem, adpellari mos fuerit. Hæ consulares leges fuere. Institutum etiam ab iisdem consulibus, ut senatusconsulta in ædem Cereris ad ædiles plebis deferrentur; quæ antea (h) arbitrio consulum subprimebantur vitiabanturque. M. Duillius deinde tribunus plebis plebem rogavit, plebesque scivit: « Qui plebem sine tribunis reliquisset, » quique magistratum sine provocatione creasset, tergo ac capite puniretur. » Hæc omnia ut invitis, ita non adversantibus, patriciis transacta; quia nondum in quemquam unum sæviebatur.

LVI. FUNDATA deinde & potestate tribunicia, & plebis libertate, tum tribuni adgredi singulos tutum maturumque jam rati, accusatorem primum Virginium & Appium reum deligunt. Quum diem Appio Virginus dixisset, & Appius, stipatus patriciis juvenibus, in forum descendisset; redintegrata ex-

(h) ante Gron. Crev.

templo est omnibus memoria foedissimæ potestatis, quum ipsum satellitesque ejus vidissent. Tum Virginius, « Oratio, [inquit] » rebus dubiis inventa est. Itaque neque (i) » ego accusando apud vos eum tempus teram, » a cujus crudelitate vosmet ipsi armis vindicatis : neque istum ad cetera scelera impudentiam in defendendo se adicere patiar. » Omnium igitur tibi, Ap. Claudii, quæ in pie nefarieque per biennium alia super alia ausus, gratiam facio. Unius tantum criminis, ni judicem dices, te ab libertate in servitutem contra leges vindicias non disse, in vincula te duci jubeo. » Nec in tribunicio auxilio Appius, nec in judicio populi ullam spem habebat : attamen & tribunos adpellavit : & , nullo morante, arreptus a viatore, « Provoco, [inquit.] Audita vox una vindicæ libertatis, ex eo missa ore, quo vindicæ nuper ab libertate dictæ erant, silentium fecit. Et, dum pro se quisque, » tandem esse, & non neglegere humana, » fremunt, & superbiæ crudelitatisque, et si » feras, non leves tamen venire poenas : pro- » vocare, qui provocationem sustulisset ; &

U. c. 306.

a. C. 446.

Appius
accusatur.

(i) neque del. Gron.

U. c. 306. » inplorare præsidium populi, qui omnia jura
a. C. 446. » populi obrisset; rapique in vincula egen-

*Appii
 defensio.*

» tem jure libertatis, qui liberum corpus in
 » servitutem addixisset; » ipfius Appii, inter
 concionis murmur fidem populi Romani in-
 » plorantis, vox audiebatur. Majorum merita
 in rempublicam domi militiæque commemo-
 » rabaſt: « fuum infelix erga plebem Romanam
 » ſtudium, quod æquandarum legum cauſſa
 » cum maxima obſenſione Patrum conſulatu
 » abiſſet: ſuas leges, quibus manentibus la-
 » tor earum in vincula ducatur. Ceterum ſua
 » propria bona malaque, quum cauſſæ dicen-
 » dæ data facultas ſit, tum ſe experturum.
 » In præſentia ſe communi jure civitatis ci-
 » vem Romanum die dicta poſtulare, ut dicere
 » liceat, ut judicium populi Romani experiri.
 » Non ita ſe invidiam pertimuiſſe, ut nihil in
 » æquitate & miſericordia civium ſuorum
 » ſpei habeat. Quod ſi indiſta cauſſa in vin-
 » cula ducatur, iterum ſe tribunos plebei ad-
 » pellare, & monere, ne imitentur, quos
 » oderint. Quod ſi tribuni eodem foedere
 » obligatos ſe fateantur tollendæ adpellatio-
 » nis cauſſa, in quam conſpirafſe decemviros
 » criminati ſint; ait ſe provocare ad populum:

» inplorare leges de provocatione, & consula-
 » res, & tribunicias, eo ipso anno latas. Quem *U. c. 306.*
 » enim provocaturum, si hoc indemnato indicta *a. C. 446.*
 » caussa non liceat? cui plebeio & humili
 » præsidium in legibus fore, si Ap. Claudio
 » non sit? se documento futurum, utrum no-
 » vis legibus dominatio, an libertas firmata
 » sit: & adpellatio provocatioque adversus
 » injuriam magistratuum ostentata tantum
 » inanibus literis, an vere data sit. »

LVII. CONTRA ea (k) Virginius, unum
 Ap. Claudium & legum expertem & civilis
 & humani fœderis esse, aiebat. « Respice-
 » rent tribunal homines, castellum omnium
 » scelerum: ubi decemvir ille perpetuus, bo-
 » nis, tergo, sanguini civium infestus, virgas
 » securesque omnibus minitans, Deorum ho-
 » minumque contemptor, carnificibus, non
 » licitoribus, stipatus, jam ab rapinis & cædi-
 » bus animo ad libidinem verso, virginem
 » ingenuam in oculis populi Romani, velut
 » bello captam, ab (l) complexu patris ab-
 » reptam, ministro cubiculi sui clienti dono
 » dederit. Ubi crudeli dēcreto nefandisque

*Contra
 quam Vir-
 ginus.*

(k) ea del. Gron. Crev.

(l) a Gron. Crev.

U. c. 306. » vindiciis dexteram patris in filiam armave-
a. C. 446. » rit : ubi, tollentes corpus semianime vir-
 » ginis, sponsum avunculumque in carcerem
 » duci jufferit; stupro interpellato magis,
 » quam cæde, motus. Et illi carcerem ædi-
 » ficatum esse, quod domicilium plebis Ro-
 » manæ vocare fit solitus. Præinde, ut ille
 » iterum ac sæpius provocet, sic se iterum ac
 » sæpius judicem illi ferre, ni vindicias ab
 » libertate in servitutum dederit : si ad judi-
 » cem non eat, pro damnato in vincula duci
 » jubere. » Ut haud quoquam improbante,

*Appius in
 carcerem
 ducitur.*

fic magno motu animorum, quum tanti viri
 supplicio suamet plebi jam nimia libertas
 videretur, in carcerem est conjectus : tribu-
 nus ei diem prodixit. Inter hæc ab Latinis &
 Hernicis legati gratulatum de concordia Pa-
 trum ac plebis Romam venerunt; donumque
 ob eam Jovi optimo maximo coronam auream
 in Capitolium tulere parvi ponderis, prout
 res haud opulentæ erant, colebanturque reli-
 giones pie magis, quam magnifice. Iisdem
 auctoribus cognitum est, Æquos Volcosque
 summa vi bellum adparare. Itaque partiri
 provincias consules jussi. Horatio Sabini,
 Valerio Æqui Volscique evenere. Quum ad

ea bella delectum edixissent, favore plebis non juniores modo, sed emeritis etiam stipendiis, pars magna voluntariorum, ad nomina danda praesto fuere: eoque non copia modo, sed genere etiam militum, veteranis admixtis, firmior exercitus fuit. Priusquam urbem egrederentur, leges decemvirales, quibus tabulis duodecim est nomen, in aëncincisas in publico propofuerunt. Sunt, qui jussu tribunorum aediles functos eo ministerio scribant.

*U. c. 306.
a. C. 446-*

*Tabula
XII legum
proponuntur.*

LVIII. C. CLAUDIUS, (qui, perosus decemvirorum scelera, & ante omnes fratris filii superbiae infestus, Regillum, antiquam in patriam, se contulerat) is magno jam natu, quum ad pericula ejus deprecanda redisset, cujus vitia fugerat, sordidatus cum gentilibus clientibusque in foro praesabat singulos; orabatque, « Ne Claudiae genti eam inustam » maculam vellent, ut carcere & vinculis viderentur digni: virum, honoratissimae imaginis futurum ad posteros, legum latorem » conditoremque Romani juris, jacere vincum inter fures nocturnos ac latrones. Averterent ab ira parumper ad cognitionem » cogitationemque animos: & potius unum

*C. Claudius pro
Appio deprecatur.*

U. c. 306. » tot Claudii deprecantibus condonarent,
a. C. 446. » quam propter unius odium multorum pre-
 » ces adspernarentur. Se quoque id generi ac
 » nomini dare; nec cum eo in gratiam redisse,
 » cujus adversæ fortunæ velit subcursum.
 » Virtute libertatem recuperatam esse: cle-
 » mentia concordiam ordinum stabiliri posse. »
 Erant, quos moveret sua magis pietate, quam
 ejus, pro quo agebat, causa. Sed Virginus,
 « sui potius ut misererentur, orabat, filiæ-
 » que: nec gentis Claudjæ, regnum in ple-
 » bem sortitæ, sed necessariorum Virginie
 » & (m) trium tribunorum preces audirent;
 » qui, ad auxilium plebis creati, ipsi plebis
 » fidem atque auxilium implorarent. » Justio-
 res hæ lacrimæ videbantur. Itaque, spe in-
 cisa, priusquam predicta dies adesset, Appius
 sibi mortem conscivit. Subinde arreptus a
 P. Numitorio Sp. Oppius, proximus invidiæ
 (n) quod in urbe fuerat, quum injustæ vind-
 diciæ a collega dicerentur. Plus tamen facta in-
 juria Oppio, quam non prohibita, invidiæ fecit.
 Testis productus, qui, septem & viginti enu-
 meratis stipendiis, octies extra ordinem do-

*Appius sibi
 mortem
 conscivit.
 Oppius
 accusatur.*

(m) & del. Crev.

(n) invidiæ proximus Gron. Crev.

natus, donaque ea gerens in conspectu populi, scissa veste tergum laceratum virgis ostendit, nihilum deprecans, «quin, si quam» suam noxam reus dicere posset, privatus» iterum in se (o) sæviret.» Oppius quoque ductus in vincula est, & ante iudicii diem finem ibi vitæ fecit. Bona Claudii Oppiique tribuni publicavere. Collegæ eorum exilii causa solum verterunt: bona publicata sunt. Et M. Claudius, adfertor Virginie, die dicta damnatus, ipso remittente Virginio ultimam poenam, dimissus Tibur exsulatum abiit: Manesque Virginie, mortuæ quam vivæ felicioris, per tot domos ad petendas poenas vagati, nullo relicto fonte tandem quieverunt.

LIX. Ingens metus inceserat Patres, vultusque jam iidem tribunorum erant, qui decemvirorum fuerant, quum M. Duillius tribunus plebis, inhibito salubriter modo nimie potestatis, «Et libertatis [inquit] nostræ &» poenarum ex inimicis satis est: itaque hoc» anno nec diem dici cuiquam, nec in vincula» duci quemquam sum passurus. Nam neque vetera peccata repeti jam oblitterata placet?

(o) in se iterum Gron. Crev.

U. c. 306.
a. C. 446.

In
vinculis
moritur.

Duillii
tribuni pl.
aquitas.

U. c. 306.
a. C. 446.

quum nova expiata sint decemvirorum supplicii; & nihil admissum iri, quod vim tribuniciam desideret, spondet perpetua consulum amborum in libertate vestra tuenda cura. » Ea primum moderatio tribuni metum Patribus demisit, eademque auxit consulum invidiam; quod adeo toti plebis fuissent, ut Patrum salutis libertatisque prior plebeio magistratui, quam patricio, cura fuisset; & ante inimicos fatietas poenarum suarum cepisset, quam obviam ituros licentiæ eorum consules adpareret. Multique erant, qui mollius consultum dicerent, quod legum ab iis latorum Patres auctores fuissent. Neque erat dubium, quin, turbato reipublicæ statu, tempori subcubuissent.

Bellum
cum
Æquis
&
Volscis.

LX. CONSULES, rebus urbanis compositis, fundatoque plebis statu, in provincias diversi abiere. Valerius adversus conjunctos jam in Algido exercitus Æquorum Volscorumque sustinuit consilio bellum. Quod si extemplo rem fortunæ commisisset, haud scio, an (qui tum animi ab decemvirorum infelicibus auspiciis Romanis hostibusque erant) magno detrimento certamen staturum fuerit. Castris, mille passuum ab hoste positis, copias conti-

nebat. Hostes medium inter bina castra sparium acie instructa complebant : provocantibusque ad prælium responsum Romanus nemo reddebat. Tandem fatigati stando, ac nequidquam expectando certamen, Æqui Volsique, postquam concessum propemodum de victoria credebant, pars in Hernicos, pars in Latinos prædatum abeunt : relinquitur magis castris præsidium, quam satis virium ad certamen. Quod ubi consul sensit (p), reddit inlatum antea terrorem ; instructaque acie ultro hostem laceffit. Ubi illi, conscientia quid abesset virium, detractavere pugnam crevit extemplo Romanis animus, & pro victis habebant paventes intra vallum. Quam per totum diem stetissent intenti ad certamen, nocti (q) cessere. Et Romani quidem pleni spei corpora curabant. Haudquaquam pari hostes animo nuncios passim trepidi ad revocandos prædatores dimittunt. Recurritur ex proximis locis ; ultiores non inventi. Ubi inlucit, egreditur castris Romanus, vallum invafurus, ni copia pugnae fieret : & postquam multa jam dies erat, neque movebatur

U. c. 306.

a. C. 446.

(p) sensit consul Gron. Crev.

(q) nocte Gron.

V. c. 306.
a. C. 446.

quidquam ab hoste, jubet signa inferri consilium: motaque acie, indignatio Æquos & Volscos incessit; si victores exercitus vallum potius, quam virtus & arma tegerent (r). Igitur & ipsi efflagitatum ab ducibus signum pugnae accepere. Jamque pars egressa portis erat; deincepsque alii servabant ordinem, in suum quisque locum descendentes; quum consul Romanus prius, quam totis viribus fulta constaret hostium acies, intulit signa: adortusque nec omnes dum eductos, nec, qui erant, satis explicatis ordinibus, prope fluctuantem turbam trepidantium huc atque illuc, circumspectantiumque se ac suos, addito turbatis mentibus clamore atque inpetu, invadit. Retulere primo pedem hostes: deinde, quum animos conlegissent, & undique duces, «victisne cessuri essent,» increparent; restituitur pugna.

*Valerii
Cos. ad pe-
dites ora-
tio.*

LXI. CONSUL ex altera parte Romanos «meminisse jubebat, illo die primum liberos pro libera urbe Romana pugnare. Simet ipsis victuros, non ut decemvirorum victores præmium essent. Non Appio duce rem geri; sed consule Valerio, a liberato-

(r) *contegerent Gron,*

» ribus populi Romani orto, liberatore ipso. *U. c. 306.*
 » Ostenderent, prioribus præliis per duces, *a. C. 446.*
 » non per milites, stetisse, ne vincerent.
 » Turpe esse, contra cives plus animi habuisse,
 » quam contra hostes: & domi, quam foris,
 » servitutem magis timuisse. Unam Virginiam
 » fuisse, cujus pudicitæ in pace periculum
 » esset: unum Appium civem periculosæ libi-
 » dinis. At, si fortuna belli inclinet, omnium
 » liberis ab tot millibus hostium periculum
 » fore. Nolle ominari, quæ nec Jupiter, nec
 » Mars pater passuri sint iis auspiciis conditæ
 » urbi accidere. » Aventini Sacrique montis
 » admonebat, ut ubi libertas parta esset paucis
 » ante mensibus, eo imperium inlibatum refer-
 » rent: ostenderentque, eandem indolem
 » militibus Romanis post exactos decemviros
 » esse, quæ ante creatos fuerit: nec, æquatis
 » legibus, inminutam virtutem populi Ro-
 » mani esse. » Hæc ubi inter signa peditum
 dicta dedit, avolat (s) deinde ad equites:
 « Agite, juvenes, [inquit] præstare virtute
 » peditem, ut honore atque ordine præstatis.
 » Primo concursu pedes movit hostem: pul-
 » sum vos, inmissis equis, exigite e campo.

*Ad
equites.*

(s) *advolat* Gron. *Crev.*

U. c. 306. » Non sustinebunt inpetum, & nunc cunctan-
a. C. 446. » tur magis, quam resistunt.» Concitant equos,

Victoria
de
Æquis
&
Volscis.

permittuntque in hostem, pedestri jam tur-
 batum pugna : & , perruptis ordinibus, elati
 ad novissimam aciem, pars libero spatio cir-
 cumvecti, jam fugam undique capeffentes
 pterosque a castris avertunt, præterequitan-
 tesque absterrent. Peditum acies, & consul
 ipse, visque omnis belli fertur in castra :
 captisque cum ingenti cæde, majore præda
 potitur. Hujus pugnae fama perlata non in
 urbem modo, sed in Sabinos ad alterum exer-
 citum. In urbe lætitia modo celebrata est ;
 in castris animos militum ad æmulandum de-
 cus accendit. Jam Horatius eos, excursioni-
 bus suffiçiendo, præliisque levibus experiundo
 adsuefecerat sibi potius fidere, quam memi-
 nisse ignominia decemviroꝝ ductu acceptæ ;
 parvaque certamina in summam totius profe-
 cerant spei. Nec cessabant Sabini, feroces ab
 re priore anno bene gesta, laceffere atque
 instare, rogitanes, « Quid latrocinii modo
 » procurfantes pauci recurrentesque, tererent
 » tempus, & in multa prælia parvaque car-
 » perent summam unius belli ? Quin illi con-
 » grederentur acie, inclinandamque semel for-
 » tunæ rem darent ?

Bellum
cum
Sabinis.

LXII. Ad id, quod sua sponte fatis con- U. c. 306.
a. C. 446.
 lectum animorum erat, indignitate etiam
 Romani accendebantur. “ Jam alterum exer-
 „ citum victorem in urbem rediturum; sibi
 „ ultro per contumelias hostem insultare:
 „ quando autem se, si tum non sint, pares
 „ hostibus fore? „ Ubi hæc fremere militem
 in castris consul sensit, concione advocata,
 “ Quemadmodum [inquit] in Algido res
 „ gesta sit, arbitror vos, milites, audisse.
 „ Qualem liberi populi exercitum decuit esse,
 „ talis fuit: consultu collegæ, virtute mili-
 „ tum victoria parta est. Quod ad me adti-
 „ net, id consilii animique habiturus sum,
 „ quod vos (r) mihi effeceritis. Et trahi bel-
 „ lum salubriter, & mature perfici potest. Si
 „ trahendum est, ego, ut in dies spes virtus-
 „ que vestra crescat, eadem, qua institui,
 „ disciplina efficiam. Si jam fatis animi est,
 „ decernique placet, agitedum, clamorem,
 „ qualem in acie sublati estis, tollite hic,
 „ indicem voluntatis virtutisque vestræ. „
 Postquam ingenti alacritate clamor est subla-
 tus, “ Quod bene vertat, gesturum se illis
 „ morem, posteroque die in aciem deductu-
 (r) inserit milites Cron. Crev.

U. c. 306.
a. C. 446.

*Pugna
cum
iisdem.*

rum, » adfirmat. Reliquum diei adparandis armis consumtum est. Postero die simul instrui Romanam aciem Sabini videre, & ipsi, jam pridem avidi certaminis, procedunt. Prælium fuit, quale inter fidentes sibimet ambo (s) exercitus, veteris perpetuæque alterum gloriæ, alterum nuper nova victoria elatum. Consilio etiam Sabini vires adjuvare; nam quum æquassent aciem, duo extra ordinem millia, quæ in sinistrum cornu Romanorum in ipso certamine inpressionem facerent, tenuere. Quæ ubi, inlatis ex transverso signis, degravabant prope circumventum cornu; equites duarum legionum sexcenti fere ex equis desiliunt, cedentibusque jam suis provolant in primum, simulque & hosti se obponunt, &, æquato primum periculo, pudore deinde animos peditum accendunt. Verrecundiæ erat, equitem suo alienoque Marte pugnare: peditem ne ad pedes quidem degresso equiti parem esse.

LXIII. VADUNT igitur in prælium ab sua parte omiffum, & locum, ex quo cesserant, repetunt: momentoque non restituta modo pugna, sed inclinatur etiam Sabinis cornu.

(s) *ambos Gron, Crev.*

LIBER III CAP. LXIII 371

Eques inter ordines peditum testus se ad equos recipit : transvolat inde in partem alteram , suis victoriæ nuncius : simul & in hostes jam pavidos , quippe fuso suæ partis validiore cornu , inpetum facit. Non aliorum eo prælio virtus magis enituit. Consul providere omnia , laudare fortes , increpare , sicubi segnior pugna esset. Castigati fortium statim virorum operam edebant : tantumque hos pudor , quantum alios laudes excitabant. Redintegrato clamore , undique omnes con- nisi hostem avertunt : nec deinde Romana vis sustineri potuit. Sabini , fusi passim per agros , castra hosti ad prædam relinquunt. Ibi non sociorum , sicut in Algido , res , sed suas Romanus , populationibus agrorum amissas , recipit. Gemina victoria duobus bifariam præliis parta , maligne senatus in unum diem supplicationes consulum nomine decrevit. Populus injussu & altero die frequens iit supplicatum : & hæc vaga popularisque supplicatio studiis prope celebratior fuit. Consules , ex composito , eodem biduo ad urbem accessere , senatumque in Martium campum evocavere. Ubi quum de rebus ab se gestis agerent , questi primores Patrum , senatum

*U. c. 306.
a. C. 446.*

*Vincunt
Romani.*

U. c. 306. inter milites dedita opera terroris causa ha-
a. C. 446. beri : itaque inde consules , ne criminationi
 locus esset , in prata Flaminia , ubi nunc
 aedes Apollinis est , (jam (t) tum Apollina-
 rem adpellabant) avocavere senatum. Ubi
 quum ingenti consensu Patrum negaretur
 triumphus ; L. Icilius tribunus plebis tulit
 ad populum de triumpho consulum : multis
 dissuasum prodeuntibus , maxime C. Claudio
 vociferante , “ De Patribus , non de hostibus ,
 „ consules triumphare velle ; gratiamque pro
 „ privato merito in tribunum , non pro vir-
 „ tute honorem peti. Numquam ante de trium-
 „ pho per populum actum : semper aestima-
 „ tionem arbitriumque ejus honoris penes se-
 „ natum fuisse : ne reges quidem majestatem
 „ summi ordinis inminuisse. Ne ita omnia
 „ tribuni potestatis suæ implerent , ut nullum
 „ publicum consilium finerent esse. Ita demum
 „ liberam civitatem fore , ita æquatas leges ,
 „ si sua quisque jura ordo , suam majestatem
 „ teneat. „ In eandem sententiam multa & a
 ceteris senioribus Patrum quum essent dicta ,
 omnes tribus eam rogationem acceperunt.
 Tum primum , sine auctoritate senatus , po-
 puli jussu triumphatum est.

*Contentio-
 nes de
 triumpho
 Coss.*

*Jussu ple-
 bis trium-
 phant.*

(t) circum jam tum Gron, Crev.

LXIV. HÆC victoria tribunorum plebisque prope in haud salubrem luxuriam vertit, conspiratione inter tribunos facta, ut iidem tribuni rescicerentur, &, quo sua minus cupiditas emineret, consulibus quoque continuarent magistratum. Consensum Patrum caussabantur, quo per contumeliam consulum jura plebis labefacta essent. “ Quid futurum, non, dum firmatis legibus, si novos tribunos, per factiones suas consules adorti essent? non enim semper Valerios Horatiosque, consules fore, qui libertati plebis suas opes, postferrent. Forte quadam utili ad tempus, ut comitiis præffet, potissimum M. Duilio forte evenit, viro prudenti, & ex continuatione magistratus invidiam imminetem cernenti. Qui quum ex veteribus tribunis negaret ullius se rationem habiturum, pugnarentque collegæ, ut liberis tribus in suffragium mitteret, aut concederet sortem comitorum collegis, habituris e lege potius comitia, quam ex voluntate Patrum; injecta contentione, Duilius, consules ad subsellia aditos, quum interrogasset, quid de comitiis consularibus in animo haberent, respondissentque, se novos consules creaturos, aucto-

*U. c. 306.
a. C. 446.*

*Tribuni
Pl. rescici
volunt.*

*Vetat
Duilius.*

U. C. 306. res popularis sententiæ haud populares nactus,
a. C. 446.

in concionem cum iis processit. Ubi quum consules, producti ad populum, interrogatique, si eos populus Romanus, memor libertatis per illos receptæ domi, memor militiæ rerumque gestarum, consules iterum faceret, quidnam facturi essent, nihil sententiæ suæ mutassent; conlaudatis consulibus, quod perseverarent ad ultimum dissimiles decemvirorum esse, comitia habuit: & quinque tribunis plebis creatis, quum præ studiis aperte petentium novem tribunorum alii candidati tribus non explerent, concilium dimisit, nec deinde comitiorum caussa habuit. Satisfactum legi aiebat, quæ, numero nusquam præfinito tribunis, modo ut relinquerentur, fanciret; & ab iis, qui creati essent, cooptari collegas juberet. Recitabatque rogationis carmen, in quo, “Si tribunos plebei decem rogabo, „ si qui vos minus hodie decem tribunos „ plebei feceritis (u); hi tum uti, quos si „ bi collegas coopraffint, ut illi legitimi eadem lege tribuni plebei sint, ut illi, quos „ hodie tribunos plebei feceritis. „ Duilius,

(u) *si quos minus hodie decem tribunos plebei fecerint Gron. Crev.*

quum ad ultimum perseverasset, negando quindecim tribunos plebei (x) rempublicam habere posse, victa collegarum cupiditate, pariter Patribus plebique acceptus, magistratu abiit.

LXV. Novi tribuni plebis in cooptandis collegis Patrum voluntatem foverunt: duos etiam patricos consularesque, Sp. Tarpeium, & A. Aterium, cooptavere. Consules creati, L. Herminius, T. Virginius Caelimontanus, nihil magnopere ad Patrum aut plebis causam inclinati, otium domi ac foris habuere. L. Trebonius tribunus plebis, infestus Patribus, quod se ab iis in cooptandis tribunis fraude captum, proditum a collegis, aiebat, rogationem tulit, "ut qui plebem Romanam, tribunos plebi rogaret, is usque eo rogaret, dum decem tribunos plebi (y) faceret: infestandisque Patribus, unde Aspero etiam inditum est cognomen, tribunatum gessit. Inde M. Geganius Macerinus & C. Julius, consules facti, coitiones tribunorum adversus nobilium juventutem ortas, sine infestatione potestatis ejus, conservata majestate Patrum, sedavere: plebem, decreto ad bellum Vols-

U. c. 307.

a. C. 445.

L. Herminio, T. Virginius
Coff.

U. c. 308.

a. C. 444.

M. Geganio, C. Julio
Coff.

(x) plebi Gron. (y) plebei Gron. Crey.

U. c. 308.
a. C. 444.

*Juniorum
e Patribus
in plebem
injuriæ.*

corum & Æquorum delectu, sustinendo rem, ab seditionibus continuere : urbano quoque otio foris omnia tranquilla esse adfirmantes, per discordias civiles externos tollere animos. Cura pacis concordia quoque intestinae caussa fuit. Sed alter semper ordo gravis alterius modestia erat. Quiescenti plebi ab junioribus Patrum injuria fieri cepta. Ubi tribuni auxilio humilioribus essent, in primis parum proderat : deinde ne ipsi quidem inviolati erant : utique postremis mensibus, quum & per coitiones potentiorum injuria fieret, & vis potestatis omnis aliquanto posteriore anni parte languidior ferme esset : jamque plebs ita in tribunatu ponere aliquid spei, si similes Icilio tribunos haberet : nomina (2) tantum se biennio habuisse. Seniores contra Patrum, ut nimis feroces suos credere juvenes esse ; ita malle, si modus excedendus esset, suis, quam adversariis, superesse animos. Adeo moderatio tuenda libertatis, dum æquari velle simulando ita se quisque extollit, ut deprimat alium, in difficili est : cavendoque ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt : & injuriam a nobis repul-

(2) nomine Gron. Crev.

fam, tamquam aut facere aut pati necesse fit, injungimus aliis.

LXVI. T. QUINCTIUS Capitolinus quartum & Agrippa Furius, consules inde facti, nec seditionem domi, nec foris bellum, acceperunt: sed imminebat utrumque. Jam non ultra discordia civium reprimi poterat, & tribunis & plebe incitata in Patres; quum dies alicui nobilium dicta novis certaminibus conciones turbaret. Ad quarum primum strepitum, velut signo accepto, arma cepere Æqui ac Volsci: simul quod persuaserant iis duces, cupidi prædarum, « Bien- » nio ante delectum indictum haberi non po- » tuisse, abnuente jam plebe imperium: eo » adversus se non esse missos exercitus: dis- » solvi licentia militandi morem: nec pro » communi jam patria Romam esse: quidquid » irarum simultatumque cum externis fuerit, » in ipsos verti: obcæcatos lupos intestina » rabie obprimendi occasionem esse. » Con- » junctis exercitibus Latinum primum agrum perpopulati (a) sunt: deinde postquam ibi nemo vindex obcurrerat, tum vero, exsul- » tantibus belli auctoribus, ad moenia ipsa Ro-

U. c. 309.
a. C. 443.

T. Quinctio IV.
Agr. Furio
Coss.

Æqui &
Volsci
bellum
inferunt.

Ad mania
ipsa Roma
accedunt.

(a) populati Gron. Crev.

U. c. 309.
a. C. 443.

mæ populabundi regione portæ Esquilinæ accessere, vastationem agrorum per contumeliam urbi (b) ostentantes. Unde postquam inulti, prædam præ se agentes, retro ad Corbionem agmine iere, Quintius consul ad concionem populum vocavit.

T. Quintii ad populum oratio de concordia.

LXVII. IBI in hanc sententiam locutum accipio : ^{cc} Etsi mihi nullius noxæ conscius, Quirites, sum, tamen cum pudore summo in concionem vestram processi. Hoc vos scire, hoc posteris memoriæ traditum iri, Æquos & Volscos, vix Hernicis modo pares, T. Quintio quartum consule, ad mœnia urbis Romæ inpune armatos venisse ! Hanc ego ignominiam, (quamquam jam diu ita vivitur, is status rerum est, ut nihil boni divinet animus) si huic potissimum imminere anno scissem, vel exilio, vel morte, si alia fuga honoris non esset, vitassem. Ergo, si viri arma illa habuissent, quæ in portis fuere nostris, capi Roma me consule potuit ? fatis honorum, fatis superque vitæ erat : mori consulem tertium oportuit. Quem tandem ignavissimi hostium contempere ? nos consules ?

(b) urbi per contumelium Gron. Crey.

LIBER III CAP. LXVII 379

„an vos Quirites ? Si culpa in nobis est, *U. c. 309.*
 „auferte imperium indignis; & si id parum est, *a. C. 443.*
 „insuper pœnas expetite. Si in vobis, nemo
 „Deorum nec hominum fit, qui vestra puniat
 „peccata, Quirites; vosmet tantum eorum
 „pœniteat. Non illi vestram ignaviam con-
 „temfere, nec suæ virtuti confisi sunt; quip-
 „pe toties fusi fugatique, castris exuti, agro
 „multati, sub jugum missi, & se & vos
 „novere. Discordia ordinum est venenum
 „urbis hujus, Patrum ac plebis certamina
 „Dum nec nobis imperii, nec vobis liber-
 „tatis est modus; dum tædet vos patri-
 „ciorum, hos (c) plebeiorum magistratum,
 „sustulere illi animos. Pro Deum fidem,
 „quid vobis vultis? Tribunos plebis concu-
 „pistis: concordiae causa concessimus. De-
 „cemviros desiderastis: creati passi sumus.
 „Decemvirorum vos pertæsum est: coëgi-
 „mus abire magistratu. Manente in eisdem
 „privatos ira vestra, mori atque exfulare
 „nobilissimos viros honoratissimosque passi
 „sumus. Tribunos plebis creare (d) iterum
 „voluistis: creastis. Consules facere vestra-
 „rum partium, etsi Patribus videbamus ini-

(c) nos Gron, Crœv. (d) creati Gron.

U. c. 309. „ quum ; patricium quoque magistratum plebi
 a. C. 443. „ donum fieri vidimus. Auxilium tribunicium,
 „ provocationem ad populum , scita plebis
 „ injuncta Patribus, sub titulo æquandarum
 „ legum, nostra jura obpressa tulimus & fe-
 „ rimus. Qui finis erit discordiarum? Ecquan-
 „ do unam urbem habere, ecquando commu-
 „ nem hanc esse patriam licebit? Victi nos
 „ æquiore animo quiescimus, quam vos vic-
 „ tores. Satisne est, nobis vos metuendos
 „ esse? Adversus nos Aventinum capitur,
 „ adversus nos Sacer occupatur mons. Esqui-
 „ lias quidem ab hoste prope captas, & scan-
 „ dentem in aggerem Volscum hostem nemo
 „ submovit: in nos viri, in nos armati estis. „
 LXVIII. “ A G I T E dum, ubi hic curiam
 „ circumfederitis, & forum infestum feceritis,
 „ & carcerem impleveritis principibus; iif-
 „ dem istis ferocibus animis egredimini extra
 „ portam Esquilinam: aut, si ne hoc quidem
 „ audetis, ex muris visite agros vestros fer-
 „ ro ignique vastatos, prædam abigi, fumare
 „ incensa passim tecta. At enim communis res
 „ per hæc loco est pejore: ager uritur, urbs
 „ obsidetur, belli gloria penes hostes est.
 „ Quid tandem? privatæ res vestræ in (e)
 (e) in del. Gron. Crev.

„ quo statu sunt ? Jam unicuique ex agris *U. c. 309.*
 „ sua damna nunciabuntur. Quid est tandem *a. C. 443.*
 „ domi, unde ea expleatis ? Tribuni vobis
 „ amissa reddent ac restituent ? Vocis verbo-
 „ rumque quantum voletis, ingerent, & cri-
 „ minum in principes, & legum aliarum su-
 „ per alias, & concionum. Sed ex illis con-
 „ cionibus numquam vestrum quisquam re,
 „ fortuna, domum auctior rediit. Ecquis re-
 „ tulit aliquid ad conjugem ac (f) liberos,
 „ præter odia, obfensiones, simultates publi-
 „ cas privatasque ? a quibus semper non vestra
 „ virtute innocentiaque, sed auxilio alieno
 „ tuti sitis. At, Hercules, quum stipendia,
 „ nobis consulibus, non tribunis ducibus, &
 „ in castris, non in foro, faciebatis, & in
 „ acie vestrum clamorem hostes, non in con-
 „ cione Patres Romani horrebant ; præda
 „ parta, agro ex hoste capto, pleni fortu-
 „ narum gloriæque simul publicæ, simul pri-
 „ vatæ, triumphantes domum ad Penates
 „ redibatis : nunc oneratum vestris fortunis
 „ hostem abire finitis. Hærete adfixi concio-
 „ nibus, & in foro vivite : sequitur vos ne-
 „ cessitas militandi, quam fugitis. Grave erat

(f) & Gron. Crev.

U. c. 309.
a. C. 443.

„ in Æquos & Volscos proficisci ? Ante por-
 „ tas est bellum : si inde non pellitur , jam
 „ intra moenia erit , & arcem & Capitolium
 „ scandet , & in domos vestras vos perseque-
 „ tur. Biennio ante senatus delectum haberi,
 „ & educi exercitum in Algidum jussit : fede-
 „ mus desides domi , mulierum ritu inter nos
 „ altercantes , præsentis pace læti , nec cer-
 „ nentes , ex otio illo brevi multiplex bellum
 „ rediturum. His ego gratiora dictu alia esse
 „ scio : sed me vera pro gratis loqui , et si
 „ meum ingenium non moneret , necessitas
 „ cogit. Vellem equidem vobis placere, Qui-
 „ rites; sed multo malo vos salvos esse ,
 „ qualicumque erga me animo futuri estis.
 „ Natura hoc ita comparatum est , ut , qui
 „ apud multitudinem sua causa loquitur , gra-
 „ tior eo sit , cujus mens nihil , præter publi-
 „ cum commodum , videt : nisi forte adfenta-
 „ tores publicos , plebicolas istos , qui vos
 „ nec in armis , nec in otio esse sinunt , vestra
 „ vos causa incitare & stimulare putatis.
 „ Concitati , aut honori , aut quæstui illis
 „ estis : & quia in concordia ordinum nul-
 „ los se usquam esse vident , malæ rei se ,
 „ quam nullius , turbarum ac seditionum ,

„ duces esse volunt. Quarum rerum si vos *U. c. 309.*
 „ tædium tandem capere potest, & patrum *a. C. 443.*
 „ vestrosque antiquos mores vultis pro his
 „ novis sumere, nulla supplicia recusò, nisi
 „ paucis diebus hos populatores agrorum
 „ nostrorum fusos fugatosque castris exuero,
 „ & a portis nostris mœnibusque ad illorum
 „ urbes hunc belli terrorem, quo nunc vos
 „ adtoniti estis, transtulero. „

LXIX. RARO alias tribuni popularis ora-
 tio acceptior plebi, quam tunc severissimi
 consulis, fuit. Juventus quoque, quæ inter
 tales metus detrectationem militiæ telum
 acerrimum adversus Patres habere solita erat,
 arma & bellum (g) spectabat: & agrestium
 fuga, spoliati que in agris & vulnerati, scediora
 iis, quæ subiciebantur oculis, nunciantes,
 totam urbem ira inplevere. In senatum ubi
 ventum est, ibi vero in Quinctium omnes
 versi, ut unum vindicem majestatis Romanæ
 intueri; & primores Patrum « dignam dicere
 „ concionem imperio consulari, dignam tot
 „ consulatibus antea actis, dignam vita omni,
 „ plena honorum sæpe gestorum, sæpius me-
 „ ritorum. Alios consules aut per proditio-

(g) *bellum & arma Gron. Crev.*

*Congesta
 in T.
 Quinctium
 laudes.*

U. c. 309.
a. C. 443.

„nem dignitatis Patrum plebi adultos, aut
 „acerbe tuendo jura ordinis asperiores do-
 „mando multitudinem fecisse: T. Quinctium
 „orationem memorem majestatis Patrum,
 „concordiæque ordinum, & temporum in
 „primis habuisse. Orare eum collegamque,
 „ut capefferent rempublicam: orare tribu-
 „nos, ut uno animo cum consulibus bellum
 „ab urbe ac mœnibus propulsari vellent,
 „plebemque obedientem in re tam trepida
 „Patribus præberent: adpellare tribunos
 „communem patriam, auxiliumque eorum
 „inplorare, vastatis agris, urbe prope ob-
 „pugnata. „ Consensu omnium delectus de-
 „cernitur habeturque. Quum consules in con-
 „cione pronunciaffent, “ Tempus non esse
 „causas cognoscendi; omnes juniores postero
 „die prima luce in campo Martio aeffent;
 „cognoscendis causis eorum, qui nomina
 „non dedissent, bello perfecto se daturos
 „tempus; pro desertore futurum, cujus non
 „probassent causam: „ omnis juvenus ad-
 „fuit postero die. Cohortes sibi quæque cen-
 „turiones legerunt: bini senatores singulis
 „cohortibus præpositi. Hæc omnia adeo ma-
 „ture perfecta accepimus, ut signa, eo ipso
 die

*Delectus
habetur.*

die a quæstoribus ex ærario promta delataque in campum, quarta diei hora mota ex campo sint : exercitusque novus, paucis cohortibus veterum militum voluntate sequentibus, manserit ad decimum lapidem. Insequens dies hostem in conspectum dedit, castraque ad Corbionem castris sunt conjuncta. Tertio die, quum ira Romanos, illos, quum toties rebellassent, conscientia culpæ ac desperatio iniraret : mora dimicandi nulla est facta.

*U. c. 309°
a. C. 443.*

LXX. IN exercitu Romano quum duo consules essent potestate pari; quod saluberrimum in administratione magnarum rerum est, summa imperii, concedente Agrippa, penes collegam erat : & prælatus ille facilitati submittentis se comiter respondebat, communicando consilia laudesque, & æquando inparem sibi. In acie Quinctius dextrum cornu, Agrippa finistrum tenuit : Sp. Postumio Albo legato datur media acies tuenda : legatum alterum Ser. Sulpicium equitibus præficiunt. Pedites ab dextro cornu egregie pugnare, haud segniter resistentibus Volsicis. Ser. Sulpicius per mediam hostium aciem cum equitatu perrupit : unde quum eadem

*Volsi &
Æqui vincuntur.*

V. c. 309. reverti posset ad suos, priusquam hostis turbatos ordines reficeret, terga inpugnare hostium satius visum est: momentoque temporis, in averfam incurfando aciem, ancipiti terrore dissipasset hostes, ni suo proprio eum proelio equites Volscorum & Æquorum exceptum aliquamdiu tenuissent. Ibi vero Sulpitius negare, « cunctandi tempus esse, circumventos interclusosque ab suis vociferans, » ni equestre proelium connisi omni vi perficerent. Nec fugare equitem integrum satis esse: conficerent equos virosque, ne quis reveheretur inde ad proelium, aut integra ret pugnam: non posse illos resistere sibi, » quibus conferta peditum acies cessisset. » Haud furdis auribus dicta: inpressione una totum equitatum fudere, magnam vim ex equis præcipitavere, ipsos equosque spiculis confodere. Is finis pugnae equestris fuit. Tunc, adorti peditum aciem, nuncios ad consules rei gestae mittunt, ubi jam inclinabatur hostium acies. Nuncius deinde & vincentibus Romanis animos auxit, & referentes gradum percussit Æquos. In media primum acie vinci coepti, qua permissus equitatus turbaverat ordines. Sinistrum deinde cornu ab Quintio

consule pelli cœptum; in dextro plurimum laboris fuit. Ibi Agrippa, ætate viribusque ferox, quum omni parte pugnæ melius res (h) geri, quam apud se, videret, accepta signa ab signiferis ipse inferre, quædam jacere etiam in confertos hostes cœpit. Cujus ignominiaæ metu concitati milites, invasere hostem: ita æquata ex omni parte victoria est. Nuncius tum a Quintio venit, « victorem jam » se imminere hostium castris: nolle inrum- » pere, antequam sciat debellatum & in fi- » nistro cornu esse. Si jam fudisset hostes, » conferret ad se signa, ut simul omnis exer- » citus præda potiretur. » Victor Agrippa cum mutua gratulatione ad victorem colle- gam castraque hostium venit. Ibi paucis de- fendentibus, momentoque fufis, sine certamine in munitiones inrumpunt: prædaque ingenti compotem exercitum, suis etiam rebus recuperatis, quæ populatione agrorum amiffaæ erant, reducunt. Triumphum nec ipsos postu- lasse, nec delatum iis ab senatu, accipio: nec traditur causa spereti aut non sperati honoris. Ego quantum in tanto intervallo tem- porum conjicio, quum Valerio atque Horatio

U. c. 309.
a. C. 443.

(h) rem Gron. Crev.

U. c. 399. consulibus, qui præter Volscos & Æquos
a. C. 443. Sabini etiam belli perfecti gloriam pepere-
 rant, negarus ab senatu triumphus esset :
 verecundiæ fuit pro parte dimidia rerum con-
 sulibus petere triumphum : ne etiam, si in-
 petraissent, magis hominum ratio, quam me-
 ritorum, habita videretur.

*Turpe ju-
 dicium po-
 puli Rom.
 de socio-
 rum fini-
 bus.*

LXXI. VICTORIAM honestam ex hostibus
 partam, turpe domi de finibus sociorum ju-
 dicium populi deformavit. Aricini atque Ar-
 deates de ambiguo agro quum sæpe bello
 certassent, multis in vicem cladibus fessi,
 judicem populum Romanum cepere. Quum
 ad causam orandam venissent, concilio po-
 puli a magistratibus dato, magna contentione
 actum. Jamque editis testibus, quum tribus
 vocari, & populum inire suffragium oport-
 teret, confurgit P. Scaptius de plebe, magno
 natu : &, « Si licet [inquit] Consules, de re-
 » publica dicere, errare ego populum in hac
 » causa non patiar. » Quum, ut vanum,
 eum negarent consules audiendum esse, vo-
 ciferantemque, « prodi publicam causam, » sub-
 moveri jussissent, tribunos adpellat. Tribuni,
 ut fere semper reguntur a multitudine magis,
 quam regunt, dedere cupidæ audiendi plebi,

ut, quæ vellet, Scapius diceret. Ibi inquit, *U. c. 309.*
 « Annum se tertium & octogefimum agere, *a. C. 443.*
 » & in eo agro, de quo agitur, militasse,
 » non juvenem, vicesima jam stipendia me-
 » rentem, quum ad Coriolos fit bellatum. Eo
 » rem se (i) vetustate obliteratedam, ceterum
 » suæ memoriæ infixam, adferre: agrum,
 » de quo ambigitur, finium Coriolanorum
 » fuisse: captisque Coriolis, jure belli publi-
 » cum populi Romani factum. Mirari se,
 » quonam more Ardeates Aricinique, cujus
 » agri jus numquam usurpaverint incolumi
 » Coriolana re, eum se a populo Romano,
 » quem pro domino judicem fecerint, inter-
 » cepturos sperent. Sibi exiguum vitæ tem-
 » pus supereffe: non potuisse se tamen indu-
 » cere in animum, quin, quem agrum miles
 » pro parte virili (k) manu cepisset, eum
 » senex quoque voce, qua una possêt, vin-
 » dicaret. Magnopere se suadere populo, ne
 » inutili pudore suam ipse causam damnaret.»

LXXII. CONSULES quum Scaptium non
 silentio modo, sed cum adfensu etiam, au-
 diri animadvertissent, Deos hominesque testan-

(i) se rem Gron. Crev.

(k) pro virili parte Gron. Crev.

U. c. 309. tes flagitium ingens fieri, Patrum primores
a. C. 443. arcessiunt : cum his circumire tribunos, forare, « Ne pessimum facinus pejore exemplo
 „ admitterent iudices, in suam rem litem
 „ vertendo; quum præsertim, etiamsi fas sit,
 „ curam emolumenti sui iudici esse, nequa-
 „ quam tantum agro intercipiendo adquire-
 „ tur, quantum amittatur alienandis injuria
 „ sociorum animis. Nam famæ quidem ac
 „ fidei damna majora esse, quam quæ æsti-
 „ mari possent. Hoc legatos referre domum?
 „ hoc vulgari? hoc socios audire? hoc hostes?
 „ quo cum dolore hos? quo cum gaudio illos?
 „ Scaptione hoc, concionali feni, adsignatu-
 „ ros putarent finitimos populos? Clarum
 „ hac fore imagine Scaptium (1) : populum
 „ Romanum quadruplatoris & interceptoris
 „ litis alienæ personam laturum; quem enim
 „ hoc privatae rei iudicem fecisse, ut sibi
 „ controversiosam adjudicaret rem? Scaptium
 „ ipsum id quidem, etsi præmortui jam sit
 „ pudoris, non facturum. » Hæc consules,
 hæc Patres vociferantur; sed plus cupiditas
 & auctor cupiditatis Scaptius valet. Vocatae
 tribus iudicaverunt, agrum publicum populi

(1) add. *nomen* Gron. Crev.

Romani esse. Nec abnuitur ita fuisse, si ad *U. c. 309.*
 judices alios itum foret : nunc haud sane *a. C. 443.*
 quidquam bono causæ (m) levatur (n) de-
 decus judicii : idque non Aricinis Ardeatibus-
 que , quam Patribus Romanis , foedius atque
 acerbius visum. Reliquum anni quietum ab
 urbanis motibus & ab externis mansit,

(m) *bona causa* Gron.

(n) *elevatur* Gron. Crev.

FINIS TOMI PRIMI.

Walbring.

ARGENTORATI,

Typis FRANCISCI GEORGII LEVRAULT ,
 Episcopalis Universitatis Typographi.

PERMISSU SUPERIORUM.

